

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Martina Jeřábková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Romové ve Vysokém Mýtě se zaměřením na vzdělání a romský jazyk

Martina Jeřábková

Bakalářská práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina JEŘÁBKOVÁ**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociální antropologie**

Název tématu: **Romové ve Vysokém Mýtě se zaměřením na vzdělání a romský jazyk**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka si klade za cíl popsat aktuální situaci Romů ve Vysokém Mýtě. Pozornost bude věnovat především na vzdělání, romský jazyk a vztah mezi těmito jevy. Dále by práce v rámci stěžejních témat měla upozornit na situaci především v oblastech zaměstnanosti, romské identity a soužití mezi Romy a ne-Romy ve Vysokém Mýtě. Práce bude mít teoreticko-empirický charakter. Studentka nejprve definuje základní pojmy (vymezení subetnické skupiny Romů, které se bude věnovat, jazyk a identita etnických menšin). Následně provede analýzu podobně zaměřených teorií a výzkumů. Poté studentka uskuteční vlastní terénní výzkum ve zvolené lokalitě. Studentka při vlastním výzkumu využije metod sociální antropologie (především polostrukturované a nestrukturované rozhovory, zúčastněné a nezúčastněné pozorování). Směrem k respondentům zachová etiku výzkumu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- BALVÍN, Jaroslav. Kolektiv.Sb. Společně. 1997. ISBN 80-902149-2-4.
BALVÍN, Jaroslav. Kolektiv.Sb. Romové a obecná škola. 1996. ISBN 80-902149-3-2.
Kolektiv autorů: Romové v České republice, Socioklub, Praha 1999.
NAVRÁTIL, Pavel. Kolektiv. Romové v české společnosti. 2003. ISBN 80-7178-741-8
NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes.1999.ISBN 80-7067-952-2.
PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova. 2001. ISBN 80-85866-72-2.
ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Výchova k toleranci a proti rasismu. 1998. ISBN 80-7178-285-8.
ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice. 2001. ISBN 80-7178-648-9.
ŠOTOLOVÁ, Eva. Vzdělávání Romů. 2000. 80-7169-528-9.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lada Viková
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSC.
děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 ods. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15.3.2009

Martina Jeřábková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Ladě Vikové za její pomoc, cenné rady, ochotu, trpělivost a čas. Děkuji jí nejen za vedení bakalářské práce, ale i za konzultace terénních výzkumů v rámci studia, směřujících k sepsání této práce.

Dále děkuji všem respondentům, především paní Olze Giňové za ochotu ke spolupráci. Poděkování patří i panu Fílovi za pomoc v orientaci se v rámci výzkumné lokality a seznámení s paní Giňovou.

ANOTACE

Práce se zabývá současnou situací života Romů ve Vysokém Mýtě. Předmětem výzkumu je popis dílčích témat, především vzdělání a jazyka. Pozornost je dále věnována oblastem týkajících se identity, tradičních zvyků, zaměstnanosti a soužití Romů s majoritní společností.

KLÍČOVÁ SLOVA

Romové, Vysoké Mýto, vzdělání, jazyk, identita, zaměstnanost, soužití

TITLE

Romanies in Vysoké Mýto focusing on education and romany language

ANNOTATION

The work deals with the current situation of Roma living in Vysoké Mýto. The research is the description of sub-topics, especially education and language. Attention is also paid to the areas related to identity, traditional customs, employment and the coexistence of Roma with the majority.

KEYWORDS

Roma, Vysoké Mýto, education, language, identity, employment, cohabitation

Osnova:

Úvod	9
Cíl práce, Výzkumné hypotézy	9
1. Metodologie a vymezení základních pojmů	11
1.1 Metodologie výzkumu	11
1.2 Vymezení základních pojmů	13
1.2.1 Rom	13
1.2.2 Národnostní menšina	13
1.2.3 Sociální vyloučení	14
2. Romové ve městě Vysoké Mýto	16
2.1 Subetnické vymezení Romů	23
2.2 Historie	17
2.3 Charakteristika lokalit kde žijí Romové	18
2.4 Orgány a instituce pomáhající Romům ve městě	19
3.A Vzdělávání Romů (Teoretická část)	20
3.A.1 Romská rodina a její výchova	20
3.A.2 Předškolní výchova a rodina	22
3.A.3 Základní škola	23
3.A.4 Závěrečné shrnutí	24
3.B. Vzdělávání Romů ve Vysokém Mýtě (vlastní výzkum)	25
3.B.1 Vzdělání Romů ve Vysokém Mýtě v letech 1961–1989	26
3.A.2 Vzdělávání Romů ve Vysokém Mýtě po roce 1990	28
3.B.3 Základní škola Jiráskova Vysoké Mýto	28
3.B.4 Základní škola Javornického Vysoké Mýto	29
3.B.5 Speciální základní škola Vysoké Mýto	30
3.B.5.1 Popis školy	30
3.B.5.2 Romské dítě ve škole	31
3.B.5.3 Vztah dětí ke škole	32
3.B.5.4 Problematické jevy u romských žáků	33
4.A Romský jazyk (teoretická část)	35

4.A.1 Dialekty.....	35
4.A.2 Dialekty na území České republiky	36
4.A.3 Perspektivy romštiny	36
4.A.4 Sicioidentifikační funkce romštiny	37
4.A.5 Romský etnolekt češtiny	38
4.B Jazyková situace ve Vysokém Mýtě (vlastní výzkum)	38
4.B.1 Vztah Romů k romskému jazyku.....	42
4.B.2 Etnolekt	43
4.B.2.1 Mezigenerační srovnání etnolektu	44
5. Identita	46
5.1 Identita Romů ve Vysokém Mýtě.....	47
5.1.1 Pozitivní složky romské identity	47
5.1.1.1 Deklarace vlastního romství.....	47
5.1.1.2 Způsob bydlení a obživy	49
5.1.1.3 Romský jazyk a kultura jako základ identity	49
5.1.1.4 Romská národní povaha	50
5.1.1.5 Romská duchovnost.....	50
5.1.2 Negativní složky romské identity	51
5.1.2.1 Identita ukřivděných	51
5.1.2.2 Identita izolace	52
5.1.2.3 Identita konfrontace.....	52
5.2 Tradice a zvyky Romů ve Vysokém Mýtě	54
5.2.1 Svatba	54
5.2.2 Těhotenství	55
5.2.3 Narození dítěte	55
5.2.4 Smrt	56
5.3 Olga Giňová	56
6. Soužití Romů a Gádžů ve Vysokém Mýtě	60
7. Zaměstnanost versus nezaměstnanost Romů ve Vysokém Mýtě	64
Závěr	67
Použité zdroje	72
Příloha	

ÚVOD

Motivem k zabývání se romské tematiky ve své práci je nespočet mediálních a odborných zpráv, spojených s „romskou otázkou a problematikou“. V České republice se o Romech hovoří jako o menšině spojované diskriminací a vlastní sociální diferenciací. Problematické situace vyvolávané způsobem života *části* romské menšiny, jejich soužití s majoritou a volba integrační politiky, s sebou nesou neuzavřené otázky a nezodpovězené odpovědi v dané tematice. Diskurz nad romskou tematikou je stále aktuální a otevřený. Popis aktuální situace ve Vysoké Mýtě je základním cílem této práce.

Vlastní bakalářská práce nese název Romové ve Vysokém Mýtu – se zaměřením na vzdělávání a romský jazyk. Pozornost je nejprve věnována tematikám z názvu. Ovšem, již v zadání této bakalářské práce se počítalo s daleko širším záběrem a popsáním více oblastí života Romů ve městě Vysoké Mýto. Jsou to oblasti zkoumání, jasně vyplývající z témat vzdělání a romského jazyka. Tedy následná zaměstnanost, která se vztahuje ke vzdělání. Dále identita spojená s romským jazykem, v rámci této oblasti dodržování romských zvyků a tradic v sledovaném prostředí a v neposlední řadě naznačení soužití mezi Romy a gádži.

Práce není tradičně rozdělena na úsek teoretický a následné výstupy vlastního výzkumu. Každá zkoumaná oblast je nejprve uchopena teoreticky a pro lepší orientaci v textu, na ni ihned navazuje daný výzkum.

Cíl práce

Jak již bylo naznačeno, stěžejním cílem práce je popis daných tematik (vzdělání, jazyk, identita, zaměstnanost) vycházejících z obecných teorií, jejich aplikací a srovnáním s místní situací. V rámci práce a v závěrečném shrnutí je snaha o posun od pouhého popisu k zamyšlení nad zjištěnými fakty, hledání jejich příčin a důsledků.

Výzkumné hypotézy

Hypotézy jsou stanoveny dle dílčích kapitol celé bakalářské práce:

1. vzdělávání – *Má hypotéza se týká předpokladu, že motivovanost Romů ke vzdělání je snižena, děti ve většině navštěvují Základní speciální školu Vysoké Mýto. Předpokládám, že zájem o sekundární školství je obdobně malý. Dále se domnívám, že rodiče dětí v celku nepřilíhají k získání vzdělání.*

2. zaměstnanost – *V dané lokalitě očekávám vyšší míru nezaměstnanosti a závislost na sociálních dávkách, poskytovaných státem. Předpokládám i jisté odvolávání se Romů na diskriminaci, v rámci získání zaměstnání.*

3. jazyk – *Obávám se ústupu romského jazyka. Předpokládám, že dominantním jazykem bude čeština. Dále očekávám generační rozdíly v užívání romského jazyka.*

4. Identita – *Domnívám se, že ve Vysokém Mýtě je silné vědomí vlastní identity. Naopak v rámci zvyků a tradic předpokládám, že ty se zde již příliš nedodržují. Dále se domnívám, že objektivnost zvyků bude zkreslena.*

5. soužití Romů a gádžů – *V rámci hypotézy k dané tematice předpokládám, že situace bude silně podpořena stereotypy a vzájemnou neinformovaností. Očekávám převahu negativních názorů a takto zabarvených postojů gádžů k Romům. V opačném vztahu očekávám obdobnou situaci.*

Z důvodu širokého rozpětí práce a možnostem jsou hypotézy spíše obecnějšího charakteru. V rámci celého textu je možné nalézt nepřímé odpovědi na ně. Celkový souhrn se nachází v závěru práce a to s patřičným odklonem od pouhého popisu k zamyšlení se nad danými tématy.

K potvrzení popřípadě vyvrácení hypotéz jsem uskutečnila v průběhu studia tři výzkumy. Tyto výzkumy jsou blíže popsány v první kapitole věnující se metodologii práce, kde je popsán i systém sběru dat a vybrané metody směřující k splnění cíle práce.

1. Metodologie a vymezení základních pojmů

1.1 Metodologie výzkumu

Bakalářská práce je založena na terénních výzkumech. Výzkumy byly provedeny celkově tři, dva letní individuální výzkumy, v rámci prvního a druhého ročníku a následný soustavný výzkum probíhající od října 2008 do prosince 2009. Základním cílem bylo popsání života Romů ve Vysokém Mýtě s pozorností věnovanou vzdělání, jazyku, identitě, zvykům, soužití s gádžovskou většinou a zaměstnanosti. Výzkum probíhal v rámci studia odborné literatury a především formou opakovaných návštěv romských rodin žijících ve Vysokém Mýtě.

Jako první byla zpracována témata vzdělávání a jazyka, jichž se týkal individuální výzkum v rámci prvního ročníku. Zde bylo stěžejním cílem získání respondentů a proniknutí do terénu. Již při prvním výzkumu jsem se rozhodla pro budoucí sepsání práce týkající se Romů ve Vysokém Mýtě. Výzkum z druhého ročníku se věnoval tématu soužití mezi Romy a gádži v rámci města. Následný soustavný výzkum probíhající po celou dobu zimního semestru třetího ročníku obohacoval již zpracovaná a rozšiřoval práci o nová témata (identita, zvyky, zaměstnanost).

Romští informátoři byli získáni v prvním ročníku díky pracovníku občanského sdružení Naděje působícímu v lokalitě Husova (viz. dále). Po oslovení tohoto sociálního pracovníka mi byly vybrány první tři rodiny, kde má návštěva byla předem nahlášena a očekávána. Všechny rodiny byly manželské páry, jeden pár byl důchodového věku a zbylé v aktivním věku s dospívajícími dětmi. Z těchto rodin jsem získávala možnosti rozšiřující okruh respondentů. V druhém ročníku jsem opět navázala na spolupráci s těmito třemi rodinami a okruhem jejich širších rodin, sousedů a přátel. V rámci poslední fáze výzkumu jsem především spolupracovala s paní Olgou Giňovou. Tato žena se stala hlavním respondentem mé práce. Její rodina patřila k jedněm z oněch tří prvních rodin (manželský pár důchodového věku). Celkový počet romských informátorů je obtížné upřesnit. Práce probíhala na základě návštěv rodin, ke konci především domácnosti paní Giňové, kde buď byla další návštěva, která se přidala k rozhovorům, nebo jsem záměrně poprosila o doporučení respondentů, odpovídajícím představě, vhodného informátora k dané tematice. Stěžejních rozhovorů týkajících se již čistě sepsání bakalářské práce (říjen 2008 – leden 2009) bylo provedeno dvanáct. Sedm s Romy a pět s Neromy. Mezi neromské informátory patřili: sociální pracovník ops. Naděje, sociální kurátor Městského úřadu Vysoké Mýto, zástupkyně základní

školy a pedagožka základní speciální školy. Těchto jedenáct rozhovorů je kompletně přepsáno. V rámci práce probíhaly i rozhovory kratších délek, za účelem získání informace na konkrétní otázku. A naopak i zcela otevřené rozhovory, s menším vědeckým přístupem, ovšem bohatou paletou výsledků. V rámci dílčích rozhovorů jsem oslovila neromské občany Vysokého Mýta (sedm žen a devět mužů, informace od těchto náhodně vybraných respondentů se týkaly především soužití).

Pro objektivnost výzkumu jsem se snažila o co nejširší věkové rozpětí respondentů. Dotazovala jsem se tedy dětí z prvního i druhého stupně základních škol, adolescentů, mladých dospělých a mladých rodičů ve věkové hranici 20 až 30 let, dále dospělých středního a vyššího věku a samozřejmě i lidí důchodového věku. Nejstarší dotazovaná paní letos oslaví sedmdesáté narozeniny. Samozřejmě jsem se snažila o rozdělení dotazovaných dle pohlaví. Ve většině kategorií však slabě převažovaly ženy. Kladla jsem si za cíl získání minimálně čtyři respondentů z každé kategorie. Tento úkol jsem splnila, ba naopak v některých kategoriích, děti s povinnou školní docházkou a starší dospělí, jsem měla respondentů daleko více.

Ke sběru dat byly využity kvalitativní výzkumné metody. Především polostrukturované a nestrukturované rozhovory. Polostrukturované rozhovory jsem prováděla především se zástupci škol a úřadů. V rámci rozhovorů s Romy jsem volila nejprve polostrukutovanou formu, která však po získání dat přecházela v nestrukturované rozhovory. Všechny tyto rozhovory probíhaly v domácnosti respondentů. Do těchto rozhovorů se tím pádem přidávali noví respondenti, protože málokdy se stalo, že by někdo byl doma zcela sám, nebo se k němu nepřišel někdo podívat. Popřípadě docházelo k přechodu k volnému vyprávění a vzpomínání respondenta, vzdalujícímu se původní tématice. Dále byly při práci využity metody zúčastněného a nezúčastněného pozorování. Nezúčastněné pozorování probíhalo na veřejných místech města. Především šlo o zachycení jazyka, v kterém probíhaly rozhovory Romů a dále jednání mezi Romy a Neromy na místech pozorování (vysokomýtské náměstí, restauranty, obchody). K zúčastněnému pozorování docházelo při návštěvách v romských rodinách, při prohlídkách bytů a rozhovorech. Měla jsem možnost být přítomna vyučování 3. a 7. ročníku na Základní speciální škole Vysoké Mýto, kdy jsem byla oprávněna do výuky zasahovat, v rámci svého výzkumného záměru.

Stěžejní pro sepsání bakalářské práce byla četba odborné literatury. Její seznam je na konci v samém závěru práce. Volila jsem z dostupného knižního fondu knihovny

Univerzity Pardubice a bohaté nabídky Městské knihovny Vysoké Mýto. V práci jsem upřednostnila domácí autory, pro jejich blízkost k romské tematice České republiky. Studium odborných textů předcházelo celému výzkumu. Výzkumná činnost vycházela z porovnání teoretických prací s reálnou skutečností v rámci výzkumné lokality.

Ve svém výzkumu uvádím osobní sdělení respondentů, k jejichž zveřejnění jsem dostala plný souhlas.

1.2 Vymezení základních pojmů

Prvořadým úkolem práce je vymezení užívaných pojmů: Rom, národnostní menšina a sociální vyloučení. Tyto termíny jsou pro práci stěžejní, ovšem v oblasti sociálních věd existuje jejich mnohočetná interpretace. Z tohoto důvodu jsem především použila definice uzákoněné a podpořené státní politikou.

1.2.1 Rom

Je nutné nastínění otázky: Koho lze považovat za Roma? Pro tento úkol byla použita definice Ministerstva práce a sociálních věcí. Na základě této definice je za Roma označován takový jedinec, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.¹

1.2.2 Národnostní menšina

V českém prostředí jsou Romové nejčastěji označováni jako národnostní, popřípadě etnická menšina. Tyto termíny lze charakterizovat jako označení pro minoritní skupinu občanů určitého státu, které spojuje společný rodový a rasový původ, národnost, historie, náboženství, sociální a kulturní znaky (především jazyk, obyčeje, tradice, sociální rituály, tabu, životní styl), motivační a hodnotové struktury, mentalita i psychické zvláštnosti.

¹ *Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice* [online]. 10.08.2006 [cit. 2008-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.esfcr.cz/mapa/int_pa9_6.html>.

Vymezení pojmu národnostní menšina a příslušník národnostní menšiny stanoví **zákon 273/2001 Sb.**, o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Definice národnostních menšin určuje § 2, který zní:

1) Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

2) Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.²

1.2.3 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení jako termín humanitních věd má příznačně mnoho interpretací. Ke svému účelu jsem vybrala definici P. Navrátila, který z této plurality vychází. „Sociální vyloučení je proces (stav), který určité jednotlivce, rodiny případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí, často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti“.³

Jsou to právě Romové, které lze bezesporu na české půdě označit za sociálně vyloučenou skupinu. Toto označení podporují nejrůznější historické a etnografické analýzy, které vypovídají o tom, že Romové nebyli a ani nejsou považováni za rovnocenné příslušníky české společnosti, ale naopak, že jejich místo bylo a je na okraji.⁴

² zákon číslo 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

³ NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v České společnosti*. 2003. s. 34.

⁴ ŠIMÍKOVÁ, Ivana. *Romové jako sociálně vyloučená skupina*. In: NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v České společnosti*. 2003. s. 56

Sociálnímu vyloučení Romů často napomáhá i život v sociálně vyloučených lokalitách. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí ČR je za sociálně vyloučenou romskou lokalitu považován prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé. Tento prostor je místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být symbolické (to, když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“, „Bronxu“ apod.) nebo fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni.⁵

Sociálně vyloučené romské lokality vznikají především v důsledku:

- řízeného sestěhovávání (především ze strany obcí) neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ či „problémové“ do ubytoven či holobytů;
- vytlačování romských rodin z lukrativních bytů a přidělování náhradního bydlení v lokalitách s často vysokým podílem romského obyvatelstva;
- „přirozeného“ sestěhovávání se chudých romských rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením.⁶

Je nutné ovšem dodat, že vzhledem k integraci mnohých romských rodin do společnosti není možné zevšeobecnit rovný vztah mezi pojmy Rom a sociálně vyloučený.

⁵ *Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice* [online]. 10.08.2006 [cit. 2008-01-15]. Dostupný z WWW: < <http://www.esfcr.cz/mapa/pojmy.html> >.

⁶ Tentýž zdroj

2. Romové ve městě Vysoké Mýto

Vysoké Mýto je východočeské město, náležící k Pardubickému kraji. Bylo založeno Přemyslem Otakarem II. pravděpodobně v roce 1262 a je řazeno mezi královská věnná města. K 1.1.2008 činil počet obyvatel bez integrovaných obcí 11 832 občanů.⁷ Odhady počtu členů romské komunity, trvale žijících v sledované oblasti, se pohybují zhruba okolo 400 osob. V poslední době se zde objevuje velké množství tzv. dlouhodobých návštěv, jež počty zkreslují. Přesný počet členů romské komunity nelze udat, poněvadž Romové většinou nevyužívají možnost při sčítání lidu, domů a bytů, uvádět romskou národnost. Při posledním sčítání v roce 2001 uvedlo romskou národnost v dané lokalitě pouze 38 osob.⁸ Většina místních Romů má základní vzdělání, negramotnost se již téměř nevyskytuje. Nízká kvalifikace však vede k vysoké míře nezaměstnanosti, která je městským úřadem odhadovaná na 90%. Většina romských obyvatel města je tedy závislá na dávkách státní sociální podpory. Zaměstnaní Romové pracují převážně u Technických služeb Vysoké Mýto a na dělnických pozicích v a.s. Iveco. Častým jevem je také příležitostná práce a tzv. práce načerno, realizovaná většinou ve stavebnictví v jiných městech. Děti většinou navštěvují Základní speciální školu ve Vysokém Mýtě, po jejímž dokončení většinou již nedochází k dalšímu vzdělávání. K problémovým jevům mezi Romy se ve Vysokém Mýtě řadí gamblerství (herní klub Gerša) a následné zadlužování. Ojedinele se zde objevuje prostituce, lichvářství, prodej drog, narkomanie a alkoholismus.⁹

2.1 Subetnické vymezení Romů

Dle odhadů žije v současné době na území České republiky 250 až 300 tisíc Romů, jež lze rozdělit do několika subetnických skupin: tzv. slovenští (dnes často zvaní servika), maďarští, čeští a moravští, olašští, Sintí. Romská menšina Vysokého Mýta je zcela tvořena z Romů slovenských, kteří tvoří celkově nejpočetnější skupinu v rámci celé republiky (běžně odhadováno na 65-70%). Vysokomýtští Romové jsou tedy pamětníky a především potomci Romů přicházejících do České republiky v poválečném

⁷ *Vysoké Mýto* [online]. 01.01.2009 [cit. 2009-01-20]. Dostupný z WWW: <http://www.vysoke-myto.cz/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=384>.

⁸ *Český statistický úřad* [online]. 19.11.2007 [cit. 2009-01-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/581186?OpenDocument>>.

⁹ Z výpovědi sociálního kurátora (Odbor sociálních věcí a zdravotnictví Vysoké Mýto)

období. Termín slovenští Romové označuje jistou historickou, jazykovou a etnologickou svébytnost subetnické skupiny Romů, která před druhou světovou válkou žila na území Slovenska po několik století usedlým způsobem života. Tento termín se však po rozdělení Československa stal zavádějícím. Problém do situace především přinesl zákon o nabývání a pozbývání státního občanství ČR. Romové se často v důsledku zákona distancují od názvu slovenští Romové. Ovšem na druhou stranu nelze zaměňovat vymezení slovenští Romové a čeští Romové. Název čeští Romové patří subetnické skupině Romů žijící již před druhou světovou válkou na území České republiky. Většina těchto Romů se stala obětí holocaustu a ztratila život v koncentračních táborech.

2.2 Historie

Jak již bylo řečeno, celá romská menšina ve Vysokém Mýtě se řadí k subetnické skupině slovenských Romů. Historické prameny nedokládají předválečné romské osídlení města. Romové přicházejí do města především ve dvou hlavních vlnách. První vlna přichází v 60. a počátkem 70. let. V roce 1971 přichází do města rodina Giňova z obce Kojatice z Prešovského kraje (rodina hlavní respondentky práce).

Celkově rodina čítala 36 osob. Pro rodinu byl vyhrazen velký rodinný dům v příměstské části města. Později část rodiny odešla do nedaleké obce Vraclav, kde žila v prostorách cihelny. Dospělí muži pracovali v městských komunálních službách. V roce 1974 se do města stěhují rodiny Ferkova a Čočova. Všechny rodiny žily od sebe odděleně, nedošlo k sestěhování. Paní Olga Giňová ve svých vzpomínkách hovoří o složitém přizpůsobování se životu ve Vysokém Mýtě. Ovšem vyzdvihuje, že jim byla poskytnuta pomoc a nesetkala se jak sama říká s „cikánskou nenávisť od Čechů“.¹⁰ V roce 1978 byla v ulici Tůmova otevřena „cikánská hospoda“, kterou vedla paní O.Giňová za pomoci své rodiny (více viz. v kapitole 5.3.)

Druhá vlna Romů přichází počátkem osmdesátých let. Především z okresů Poprad a Spišská Nová Ves. Nově příchozí rodiny byly sestěhovány do bytových domů opuštěných ruskou posádkou. Tyto domy se nalézají v ulici Husově a dnes se zde nachází největší vysokomýtská romská lokalita (o níž později).

¹⁰ Výpověď paní O. Giňové

2.3 Charakteristika lokalit obývaných Romy

Romové ve Vysokém Mýtě žijí na více místech města. Ovšem lze lokalizovat několik míst s vyšší koncentrací romských obyvatel. Největší lokalitou vysokomýtských Romů je Husova ulice, dále lze za lokality s vyšší koncentrací romských obyvatel města označit ulice Čapkovská, Čermáková a sídliště Družba.

Jednotlivé lokality: **Husova ulice** - V této lokalitě žije většina romské populace města. Odhady hovoří až o třech čtvrtinách, tedy zhruba okolo 250-300 občanů. Podíl Romů v tomto místě je 100%. Romská lokalita se skládá ze dvou bytových domů. Starší dům sloužil v minulosti jako kasárny ruských vojáků, po opuštění domu posádkou zde došlo k řízenému sestěhování romských rodin. K sestěhování docházelo již v osmdesátých letech. K tomuto starému bytovému domu byl v roce 2000 přistavěn nový bytový dům. Starý dům byl v roce 2002 zrekonstruován, původní byty čtvrté kategorie byly přebudovány na byty první kategorie. Celkem je zde padesát osm bytů velikostí 1+1, 1+2 a 1+3. Tato lokalita je často v tisku nazývaná ghettem. Vysokomýtští občané včetně samotných Romů o ní hovoří jako o „farmě“. Je zde patrné prostorové vyloučení, místo je od obytné městské zástavby odděleno silničním tahem E35 a supermarkety. Před vchody do domů je dokonce masivní zeď. Vlastníkem těchto prostor je městský úřad, který obyvatelům poskytuje nájemní smlouvy na dobu určitou v délce jednoho roku. Nevyskytuje se tu problém s dlužníky za nájemné. Existuje zde podmínka hrazeného nájemného přímo z dávek státní sociální podpory. Z předchozího je patrné, že v lokalitě je vysoká míra nezaměstnanosti a závislost na dávkách státní sociální podpory. Většina obyvatel prostoru má pouze základní vzdělání. Objevují se zde problémy s nedodržíváním domovního řádu, hluk a nepořádek. Patologickým jevem u občanů je především gamblerství. Dále v tomto místě dochází k zadlužování vlivem vysoko úročních půjček. Od roku 2003 zde funguje občanské sdružení Naděje, které je především pověřené správcovskou činností (zbylé aktivity popsány níže).

Ulice Čapkovská – Zde se nachází bytový dům pro sociálně slabé občany města s většinovým podílem romských obyvatel. Žije zde zhruba padesát příslušníků romské menšiny. Byty jsou ve velikosti 1+0 se společným sociálním zařízením na chodbě a dále jsou tu byty první kategorie ve velikosti 1+2. Celkově je v tomto domě devět bytových jednotek. Byty jsou přidělovány městem sociálně slabým rodinám. Nedochozí zde k prostorovému vyloučení, dům je součástí obytné zástavby v blízkosti centra

města. Celý objekt byl v roce 2006 rekonstruován. V těchto prostorách nejsou zaznamenány žádné problémové jevy.

Ulice Čermákova – Někdy nazývána hanlivě „Černá ulička“. Žije zde zhruba dvacet Romů v domě označeném za neobyvatelný. V prostorách chybí základní vybavení. Není tu zavedeno elektrické vedení ani voda. Romové žijící zde jsou vyloučení od ostatních Romů, jimiž jsou označováni za špinavé, nečisté, *degeše*. Většina dětí z lokality byla umístěna do dětských domovů. Samotným problémem této lokality je stav obydlí.

Sídlíště Družba – zde žijí Romové rozptýlení do jednotlivých panelových domů a vchodů. Tyto rodiny jsou brány za plně integrované a neproblémové. Většina z těchto občanů pracuje a děti řádně navštěvují školy. Rodiny nevyhledávají styky s ostatním Romy, často jsou tvořeny i ze smíšených manželství s českou většinou.

2.4 Orgány a instituce pomáhající Romům ve Vysokém Mýtě

Mezi hlavní instituce patří Městský úřad Vysoké Mýto odbor sociálních věcí a zdravotnictví vykonává agendu na úseku práv národnostních menšin dle zákona číslo 273/2001Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Při odboru funguje pracovník ve funkci romského poradce, který se zaměřuje na místní romskou menšinu, jenž pomáhá řešit nejrůznější problémy. Spolupracuje se školami, zdravotnickými zařízeními, nestátními neziskovými organizacemi atd. Pozornost věnuje na zabezpečení povinné školní docházky dětí. Dbá na plnění základních povinností romských občanů města. Pod romského poradce spadá terénní sociální pracovník pracující na poloviční úvazek. Dále zde byla v roce 2003 zřízena komise pro etnické menšiny, scházející se pravidelně jedenkrát měsíčně. Dále romskou tematiku řeší především Základní speciální škola Vysoké Mýto. Podíl romských žáků na škole je 60%. Škola od letošního školního roku umožnila dětem doučování, jež je dětmi využíváno. Dále se organizuje možnost volnočasových aktivit, především sportovně zaměřených. V roce 2003 byla v lokalitě Husova ulice vybudovaná kancelář občanské sdružení Naděje. Terénní sociální práce a poradenství zde funguje ovšem již od roku 1998. Vedle správcovské služby je pozornost věnována pomoci rodinám ohroženým sociálním vyloučením. Dále je zde aplikovaná křesťanská duchovní a pastorační péče. Funguje tu dětský klub, kde je ovšem pouze pink-ponkový stůl využívaný spíše staršími obyvateli lokality. Dále je možnost doučování dětí z lokality sociálními pracovníky.

3. A Vzdělávání Romů (teoretická část)

Vzdělání má v dnešním světě klíčovou pozici. Není tomu jinak ani u romské menšiny. Většina problémů, týkající se sociální situace Romů, vychází z nízké míry vzdělanosti a profesionality. Romové obecně nedoceňují vzdělávací systém. Následně pak dochází k sociálnímu a ekonomickému vyloučení. Přístup ke vzdělání ovlivňuje všeobecně vztahy mezi Romy a Gádži. Proč dochází k podcenění vzdělání lze vyčíst z následujícího textu.

3.A.1 Romská rodina a její výchova

V tématice výchovy a vzdělávání romských a gádžovských dětí lze vysledovat dvě stěžejní odlišnosti. **První** z nich je rozdíl ve výchově dětí v romské rodině. Taková rodina bývá často velkorodinou. Rodiny žijí pohromadě ve více generacích. Tento fakt je nedílnou součástí romské kultury, kterou si stále Romové uchovávají. „*Rodina je dar, velká rodina bohatství*“.¹¹ Hlavním znakem takovéto velkorodiny je větší počet dětí, než je obvyklé u české společnosti. Rodičovská výchova je následně převedena na výchovu sourozeneckou, která již nenese ambice vkládané rodiči do dětí a hlavně není opřena o životní zkušenosti.¹² Ze zkušenosti mohu souhlasit. Starší děti mají většinou na starost mladší sourozence. Ty nejmenší mají matky doma, pod vlastním dohledem. Sourozenci a vrstevníci nemají většinou velký výchovný efekt v působení, ale myslím si, že Romové naopak se tímto způsobem od mala učí péči a starosti o rodinu. Získávají zkušenosti a nemají strach stát se mladými rodiči a pečovat o vlastní potomky. Velkorodina učila děti rychle navazovat sociální kontakty. Výchova dětí se odehrávala prostřednictvím účasti na společenském dění a napodobováním starších. Tento způsob výchovy přetrvával až do dnešní doby. Romské dítě je zvyklé účastnit se rozhodování spolu s ostatními, ale v našem školském systému se vyžaduje spíše pravý opak.¹³ Dítě takto vychovávané je ve škole, kde je tlak k samostatnosti, značně zmateno. Děti jsou podle mého názoru vystaveny v průběhu dne dvěma naprosto odlišným kulturním prostředím. Doma jsou členy rodiny jsou články celku, rodiče jim dávají velikou volnost, ve škole jsou děti nuceny k poslušnosti pravidel jim naprosto cizích. Musí

¹¹ Osobní sdělení O.G.

¹² ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. 2001.

¹³ ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 2008.

poslouchat autoritu cizího dospělého a vystupovat jednotlivě, sami za sebe. „Rodinná výchova v romských rodinách vychovává jedince na rodině celoživotně závislé, materiálně i psychicky, brání jejich individuaci a osamostatnění.“¹⁴ Kdo bude do budoucna zajištěn, ten nebude rodinu potřebovat a nebude se tedy o ni starat, vyčlenění se z rodiny a rodina ho ztratí.¹⁵ Rodiče se jednoduše bojí, že jejich vzdělané děti odejdou za prací a opustí rodinu. Proto i budoucnost patří v romských rodinách k nevědomým tabu, která ve svých hodnotách vzdělání příliš nepřejí.

Druhý základní rozdíl výchovy a přístupu ke vzdělání u Romů je rodičovská zkušenost. Rodiče vzpomínají na vlastní negativní zkušenosti se školou a následné neúspěchy. Dříve bylo vzdělávání zajišťováno výhradně rodinou. Děvčata se učila od svých matek a synové od svých otců. Řemesla, znalosti, zkušenosti, způsob obživy byly předávány z generaci na generaci. Romové neměli zapotřebí vyhledávat pomoc majoritní společnosti při procesu vzdělávání.¹⁶ Rodiče byli později vychováni asimilačním režimem, který byl v minulosti v České republice upřednostňován. Většina následně nemá vztah ke škole, nemají na školu kladné vzpomínky neuplatnili se na trhu práce. Sami jako děti většinou nebyli učeni kladnému vztahu ke škole a odpovědnosti při plnění školních úkolů. Rodiče tedy často vychovávají své děti způsobem, jakým byli vychováni oni sami.¹⁷ Děti byly po prvotních neúspěších ihned přeřazovány na zvláštní školy. Vzdělávací aparát v minulosti přihlížel na děti systémem průměrnosti, bez ohledu na individuální potřeby žáků. Žáci nesměli mluvit romským jazykem a celková segregace Romů měla vést k bezproblémovému soužití.¹⁸ Ba naopak, často tato politika vedla k prohloubení nedůvěry v celkový systém přístupu majority k Romům a jejich následnou rezignaci vůči vzdělání. Romští rodiče na jedné straně počítají s tím, že škola se o jejich děti postará a přebere za ně plnou zodpovědnost, a na druhou stranu se rodiče často domnívají, že škola stejně děti nic nenaučí. Důležitý je také pocit romských rodin, že škola jim dítě „odcizí a odvede“. Tento demotivující přístup rodičů ke škole se pak negativně odrazí i na přístupu dětí ke vzdělání. Demotivaci Romů ke vzdělání často způsobuje následná diskriminace na trhu práce, jež není neobvyklá ani

¹⁴ SEKYT, Viktor. *Romské tradice a konfrontace se současností*. In: JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004. s. 207

¹⁵ STEINER, Jakub. *Ekonomie sociálního vyloučení*. In: JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004.

¹⁶ SEKYT, Viktor. *Romské tradice a konfrontace se současností*. In: JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004.

¹⁷ Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. 2008

¹⁸ Tentýž zdroj

dnes. Romové bývají při výběru zaměstnavatelů nových zaměstnanců často znevýhodněni. Následně se odvolávají na zbytečnou snahu získat vzdělání. Je nutné si uvědomit, do jaké míry je vina pouze na straně zaměstnanců a zda odvolávání se na diskriminaci je vždy oprávněné. Vysoká nezaměstnanost Romů, je bezesporu také způsobena nemotivujícím systémem státní sociální podpory. Z toho následně vyplývá, že dítě vychovávané v prostředí nedůvěry a nízké podpory k získání vzdělání, nemůže být ve školním procesu úspěšné. Uvedené body jsou prvotní překážky ve zlepšení situace Romů s ohledem na snahu motivovat je k získání vyššího vzdělání a změně pohledu na něj. Samozřejmě, nelze všechny Romy hodnotit stejným způsobem, v České republice jsou někteří Romové naprosto uvědomělí výhod vzdělání, na něž se popsaná data nevztahují.

3.A.2 Předškolní výchova a rodina

Značný nedostatek v úspěšnosti dětí v systému základního školství je absence předškolní výchovy formou mateřských škol. Možnost je viděna v nultých ročnících základních škol připravující dítě na vstup do školy. Romové se při vstupu do školy dostávají do společnosti dětí, vyrůstajících v odlišném myšlenkovém systému výchovy a jiném světě hodnot. Pokud na tyto rozdíly nejsou připraveni před vstupem do školy, často nestačí tempu výuky a začínají problémy. Jak po stránce školních výsledků, tak i v chování. Opatřením přispívajícím pomoci dětem jsou zmiňované nulté ročníky. Jejich úkolem je vyvarovat se počátečním problémům romských dětí ve škole. Mezi jejich hlavní úkoly patří: vypěstování hygienických návyků a sociálního citění, rozvoj pozornosti, trpělivosti a vytrvalosti, rozvoj individualismu, logopedická příprava mravní a morální výchova, rozvoj české slovní zásoby, zvýšení sebevědomí. V praxi se ukazuje, že přípravné třídy jsou pro děti velkým přínosem. Získané znalosti z oblasti hygienické, sociální, jazykové i všeobecného rozhledu, se pozitivně projevují již od samotného začátku školní práce na základní škole. Jsou znatelné rozdíly mezi romskými dětmi navštěvujícími přípravné třídy a romskými dětmi nevyužívajícími tyto možnosti přípravy na povinnou školní docházku. Problém ovšem ční v zájmu ze strany rodičů, kteří děti přestávají do školy vodit.¹⁹ Z výzkumu vyplynulo, že chybí spolupráce romských rodin. Zájem rodičů o školní práci dětí je velmi malý. Jedním z hlavních úkolů tedy není pouze práce s dětmi, ale aby sami rodiče pochopili význam

¹⁹ NÁLEPKOVÁ, K. *Význam přípravného ročníku pro romské děti*. 1998. In: Kolektiv autorů. Socioklub. *Romové v České republice*. 1999.

vzdělání svých dětí a vedli je k němu. Pokud rodiče budou přesvědčeni o důležitém postavení školy v životě jejich dětí a pokud dojde k nalezení vzájemného pochopení a úcty všech zúčastněných stran (rodičů, dětí a učitelů), změní se pak také vztah Romů ke škole. Dítě bez podpory rodiny nemůže být ve škole úspěšné. Je třeba školu rodičům otevřít, zvát je do vyučování a pořádat školní akce pro celé rodiny. Tento stěžejní úkol v pomoci Romům k dosažení lepší sociální situace stojí především na školách. Pokud se rodiny do práce zapojí, tak předškolní výchova vede k přípravě romského dítěte na bezproblémový vstup do školy. Rodiny se naučí dítě podporovat, a to může bezproblémově projít celým systémem základního školství a pokračovat dále ve studiu.

3.A.3 Základní škola

Dle výzkumu v rámci projektu Phare 2003 bylo zjištěno, že romské děti se zpočátku do školy těší a mají stejné ambice jako ostatní děti. V současném kontextu základního školství, však většina z nich není schopna bez školní přípravy v podobě nultých ročníků, svých ambic dosáhnout. Výzkum prokázal, že děti škola baví. Hlavním důvodem proč se později ve škole romským dětem nelíbí je, že nerozumí látce a špatné chování mezi dětmi. Z dat, které výzkum nashromáždil, lze vyčíst zájem romských dětí o školu.²⁰ Tato zpráva vystihuje a potvrzuje i mé výzkumné výsledky. Je tedy nutné aby prvotní zájem o školu byl u dětí udržen a oni se mohly stát ve škole úspěšné.

Neúspěch dětí tedy především tkví v nepřipravenosti na školní docházku. Silný vliv na romské dítě při vstupu do školy a v jejím zvládnání má osobnost učitele a atmosféra v kolektivu školní třídy. Šotolová (2000) klade důraz na připravenost pedagogů vůči romským žákům. „Do systému pregraduální přípravy pedagogů, je nezbytné včlenit jako nedílnou součást problematiku vzdělávání národnostních menšin s cílem odstranit existující předsudky vůči Romům a jiným etnikům.“²¹ Pochopení kulturních diferencí vede k cestě, jak k romským žákům přistupovat. Aby učitel mohl plnit svoji funkci, je důležitá jeho znalost o romském etniku a jeho odlišnostech. Jak po stránce kulturní, historické i jazykové. Pochopení kulturních diferencí vede k cestě, jak k romským žákům přistupovat. Vedle role učitele je důležitá atmosféra třídy a vztah mezi romskými a neromskými spolužáky. Děti by měly být od samého počátku školní

²⁰ ANDRŠOVÁ, Kateřina. ČERVENÁKOVÁ, Lada. KOVÁČ, Michal. *Metodická příručka pro první stupeň ZŠ*. 2003. Dostupné na: www.novaskola.org [staženo 2007-12-02]

²¹ ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 2008, s. 49

docházky učeny vedle sebe, jak romské tak neromské. Neromské děti podléhají často stereotypům vůči Romům, které si přinášejí většinou z rodiny. Je třeba se již v systému základního školství věnovat multikulturní výchově.

Milena Hübschmannová hovoří o dluzích české školy vůči romským žákům. Vzdělanostní bariéry nejsou dle jejího názoru pouze na straně Romů, ale i na straně pedagogů. Každé dítě by mělo mít právo dozvídat se ve škole o pozitivních vzorech své národní kultury a historie, aby nemuselo trpět pocitem méněcennosti. Pro vznik předsudků dle Hübschmannové je živnou půdou neinformovanost o pozitivních kulturních hodnotách Romů. *„Pokud se podíváme do slabikáře a na obrázky ve školách, kolik uvidíme zobrazených romských dětí? Jaké množství informací se dozví romské dítě o své kultuře v poměru s množstvím informací, které se neromské dítě dozví v průběhu povinné školní docházky o historii českého národa“*²²

Pedagogové a neromští spolužáci hrají důležitou složkou úspěchu romských žáků na základních školách. Romské a neromské děti, které jsou učeny vedle sebe a navzájem poznávají vlastní kultury mohou vyrůstat v prostředí bourající stereotypy. Pokud se naopak romské dítě dostane do konfliktní a obtížně snesitelné situace ve škole, způsobované spolužáky, může situace vést k rezignaci a ztrátě zájmu o výuku. Dítě se cítí méněcenné a jeho přáním je přechod na základní speciální školu, kde chybně studuje velký podíl romských žáků. Tyto školy jsou určeny mentálně zaostalým a postiženým dětem. Romy jsou naopak chápány jako místo, kde jich často studuje většinový díl, jsou mezi kamarády a často sourozenci. Především však, tyto školy chápe romská menšina jako *jednodušeji zvládatelné*.

3.A.4 Závěrečné shrnutí

Při shrnutí problematiky vzdělání Romů se většina autorů shoduje (příkladem Šišková, Šotolová, Hübschmannová). Pomoc Romům v jejich sociální a ekonomické situaci je většinou autorů viděna ve vzdělání. Je třeba nemalé změny především v oblasti sociálního a školského resortu. Je nutné zamezit základní problém v nemotivovanosti Romů získat vzdělání, skrze pobírání sociálních dávek a nedocenené hodnoty vzdělání rodinnou výchovou. Základním principem je předškolní příprava pro děti ze sníženého sociálního prostředí, v podobě nultých ročníků a přípravných tříd. Důležitou roli hraje spolupráce školy a rodiny. Pozornost se klade na osobnost učitele

²² HÜBSCHMANOVÁ, Milena. *Bariéry ve vzdělávání romských dětí*. In: BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. 1996. s. 35

romských dětí a na dětský kolektiv třídy. Nutná je také spolupráce škol a vzájemné předávání zkušeností. Je třeba vytvořit systém výchovných aktivit v podobě mimoškolních činností.

Otázka vzdělávání Romů je nesmírně složitá. Snahy pomoci Romům, ke zkvalitnění jejich ekonomického a sociálního života pomocí vyššího vzdělání, jsou zatím výčnělkem ledovce, avšak právě tyto snahy jsou základnou rozvíjející se a rozšiřující se pomoci ke zkvalitnění romského života. Důležité v tomto tématu je, aby majorita nekladla pouze požadavky, ale snažila se o pochopení specifik romského životního stylu a mentality. Ovšem snahy musí být vyslyšeny a přijaty i samotnými Romy. Podle mého názoru, existují dvě složky, které v projektu pomoci Romům na základě vzdělání je nutno zohledňovat, a to: pomoc a motivace k dosažení vzdělání a rozšíření znalostí o historii, kultuře, hodnotách a jazyku romské menšiny v majoritní společnosti.

3. B Vzdělávání Romů ve Vysokém Mýtě (vlastní výzkum)

V teoretické části bylo mojí snahou vyznačení koncepce vzdělávání Romů. Byly zde nastíněny hlavní problémy a možná východiska celého systému vzdělání. Nyní je zde popsána konkrétní situace ve zkoumané lokalitě vycházející z vymezené teoretické problematiky.

Romové přicházející do Vysokého Mýta od 60. let 20. století, zvládali často pouze základní trivium (čtení, počítání, psaní), ale nebyla výjimkou úplná negramotnost. Mladší generace, tedy děti přicházející se svými rodiči a prarodiči, měly na Slovensku možnost docházet do několika ročníků základní školy a naučit se zmiňovanému triviu. Romové ve svých původních osadách a při tradičním způsobu života školu nepotřebovali. Hlavním směrem vzdělání nebyla školní výchova. Naopak, bylo to vzdělání v romství, tedy osvojení si romského jazyka, kultury, rodinných tradic, uspořádání a hierarchie rodu, hodnot, systém odměn a trestů, způsob komunikace, orientace v prostoru a čase, vztah k okolí.²³ Děti se učily od svých rodičů, s majoritou se příliš nesetkávaly. Syn se učil profesi po otci, dcera byla vychována k tomu, aby se stala dobrou manželkou a matkou. Více se učit nebylo třeba.

²³ SEKYT, Viktor. *Romské tradice a konfrontace se současností*. In: JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004. s. 191-192

3.B.1 Vzdělání Romů ve Vysokém Mýtě v letech 1965–1989

Jak již bylo naznačeno, povinná školní docházka byla často pro romské rodiny něco nového. Děti nebyly v rámci rodinné výchovy na českou školu připraveny, ať již v rámci výchovy k romství a odlišných hodnot, tak volnějším systémem velkorodinné výchovy. Základní překážkou byla také řečová bariéra. Přesto, že komunistický režim kladl důraz na předškolní výchovu romských dětí, tato možnost nebyla rodinami často využívána. „*Děti jsem do školky nevodila, chtěla jsem je mít raději doma.*“²⁴ „*Já do školky nechodila a děcka taky ne, doma byli mezi svými kamarády.*“²⁵ Mezi Romy nebyl zájem dle výpovědí o samotnou instituci mateřské školy, ale ani často základní školy. Nebylo výjimečné, že děti do školy nenastoupily a musely zasáhnout příslušné orgány. Samotní Romové se omlouvají tím, že škola pro ně nebyla podstatná. Často jsem se setkala s argumentací typu: vzdělané děti později často opouští rodinu, jdou za prací a stávají se z nich nepraví Romové, nehlásí se k romství a ztrácí vazby na vlastní rodiny.²⁶ Pro děti se zde stala školní docházka povinnou, ale jejich nepřipravenost a řečová bariéra vedla k přeřazení na tehdejší Zvláštní školu Vysoké Mýto. „*V roce 1969 jsem nastoupil na Základní školu Javornického Vysoké Mýto, nepamatuji si romské dítě, které by tehdy ukončilo řádně celou základní povinnou docházku. První romské děti byly přeřazovány téměř ihned po nástupu do zvláštní školy. Úspěch byl, pokud dítě dovršilo první stupeň základní školy. Až v průběhu let osmdesátých školu ukončili první generace romských dětí. Byly to jednotlivci a výjimky však stále.*“²⁷

V popisovaném období ve Vysokém Mýtě fungovaly dvě základní školy, a to Základní škola Javornického a Základní škola Jiráskova. Na obou školách byla situace popisovaná obdobně. Dle výpovědí působících pedagogů. Děti na výuku chodily nepřipravené, rodiče o jejich prospěch nejevili velký zájem, dětem chyběly základní školní pomůcky a byla u nich zaznamenána velká absence. Docházelo k nahlášení neomluvených hodin na Komisi péče o rodinu a dítě. Následně se přistupovalo k finančním pokutám a především k účinnému varování odebrání státních přídatků na dítě. Prospěch dětí byl špatný, propadaly a musely opakovat ročníky. Romští žáci byli učiteli označeny za nepozorné, někdy až nevychované.

Dále tu fungovala Zvláštní škola Vysoké Mýto, kam docházela většina romských dětí. Někteří žáci byli do této školy přeřazováni již po první třídě.

²⁴ Osobní výpověď, žena 46 let

²⁵ Osobní výpověď, žena 39 let

²⁶ Shrnutí výpovědí

²⁷ Z výpovědi pedagožky ZŠ

„Domnívám se, že dětem v tomto typu školního zařízení bylo lépe. Na základní škole se na ně spěchalo a prostředí nebylo zcela, otevřené, děti neromského původu se jim vysmívaly a nechovaly pěkně. Na zvláštní škole měly děti často sourozence a kamarády, tam jim bylo pravděpodobně i lépe.“²⁸ „Já si přála jít na druhou školu, měla jsem tam bratry, ale nemůžu říct, že by se ke mně chovali na škole špatně, spíš si mě nevšímalí, neměla jsem kamarádky a ve třetí třídě mě dali na zvláštní školu.“²⁹ „Já si na spolužáky nemůžu stěžovat, to až dneska se ty děcka nesnášej a Romům nadávají.“³⁰ „Nadávali mě ve škole ty cikánko špinavá, často sem doma brečela, ve škole se mi nelíbilo, byla jsem ráda když mě dali na zvláštní.“³¹ S přestupem ze základních škol na zvláštní školu však nebyla situace vyřešena. Romské děti byly nyní v bližším prostředí s přáteli a sourozenci. Nátlak na školní úspěšnost byl nižší, ale přístup ke vzdělání se u dětí ani rodičů nezměnil. Stále docházelo k velkým absencím. „Pomáhala jsem mámě doma, tak jsem někdy nešla do školy. Já nechodila nikdy za školu, jako bílí, když jsem nešla do školy, tak jsme byla doma.“³² Bohužel však, časté absence vedly k dalšímu zhoršení prospěchu. Problémy na škole byly obdobné jako dnes. Je nutné si uvědomit, jaký přístup měly školy k romským dětem, jakou pozornost jim věnovali pedagogové, jaké měli mínění o Romech, co škola romským dětem dávala a jaké kroky byly učiněny před umístěním dětí do zvláštní školy. Bohužel, odpovědi patrně nemohou být objektivní, pedagogové jen málo uznají vlastní chyby a nízkou míru trpělivosti vůči romským žákům. Romští rodiče naopak veškerou zodpovědnost s naprostou samozřejmostí přenechávali škole, ba naopak děti ve vzdělání v některých případech až demotivovali. Tato fakta se však odráží jako problematické jevy i v následovně popsaném období, vzdělávání po roce 1990.

Po ukončení základní nebo zvláštní školy děti většinou již ve vzdělání nepokračovaly. Byly zařazovány na místa pomocných sil, nekvalifikovaných a níže placených pracovních pozic. Dívky brzy zakládaly rodiny. Změnu situace lze reflektovat přibližně od poloviny 80. let 20. století. První žáci dokončují základní školy a nastupují na učňovské obory. Jedná se o děti z druhé a třetí generace vysokomýtských Romů. Na Střední odborné učiliště strojírenské n.p.Karosa Vysoké Mýto v roce 1984

²⁸ Z výpovědi pedagožky ZŠ

²⁹ Osobní sdělení, žena 39 let

³⁰ Osobní sdělení, muž 45 let

³¹ Osobní sdělení, žena 34 let

³² Osobní sdělení žena 39 let

nastoupil první romský student. V roce 1986 nastoupil ve Vysokém Mýtě romský chlapec na vodárenské učiliště v oboru instalatér.³³

3.A.2 Vzdělávání Romů ve Vysokém Mýtě po roce 1990

Generace žáků poloviny 80. let 20. století po počáteční roky 90. let 20. století se zdají jako nejúspěšnější. V současné době děti absolvují povinnou školní docházku, avšak o další vzdělání nejeví přílišný zájem. Stále většina navštěvuje Speciální základní školu Vysoké Mýto (původní název Zvláštní škola). Problémy ve školách jsou obdobné jako před rokem 1990. Vysoká míra absencí a neomluvených hodin, ovšem s nárůstem záškoláctví. Nízká spolupráce rodin se školou a chybějící podpora dítěte při domácí školní práci. Dětem chybí školní pomůcky a snaha dosáhnout školního úspěchu. Na druhé straně lze sledovat změny v postoji škol k romským dětem. Školy se snaží zmírnit přechody dětí ze základních na speciální školu nastavením individuálního přístupu k výuce. Dochází k zajištění funkce romského asistenta při Základní speciální škole Vysoké Mýto. V rámci odboru sociálních věcí a zdravotnictví městského úřadu funguje romský koordinátor, který zajišťuje dohled především nad docházkou romských dětí do škol. Žáci speciální školy mají možnost hlásit se k sekundárnímu vzdělání. Škola úzce spolupracuje s Odborným učilištěm a praktickou školou Chroustovice.

3.B.3 Základní škola Jiráskova Vysoké Mýto

Škola má oddělené budovy prvního a druhého stupně. Třídy ve škole na obou stupních se naplňují maximálně do počtu třiceti žáků, první třídy do maximálního počtu dvaceti pěti žáků. První stupeň tvoří deset tříd v 1. až 5. ročníku. Na druhém stupni v 6. až 9. ročníku je třináct tříd. Celkem je na škole dvacet čtyři tříd s 576 žáky.³⁴ Druhý stupeň školy je lokalizován v blízkosti vysokomýtských sídlišť Družba a Peklovce. První stupeň je v těsném sousedství s romskou lokalitou Husova. Především tedy díky umístění je ve škole větší počet romských dětí, než na druhé základní škole. Dle informací podaných zástupkyní školy je v letošním školním roce 2008/2009 na škole okolo 25 - 30 romských dětí. Do první třídy nastoupilo romských dětí jedenáct a na druhý stupeň postoupily čtyři. V devátém ročníku je jedna romská dívka. Škola žákům prvního až třetího ročníku nabízí školní družinu. Ze 119 zapsaných dětí v letošním roce

³³ Ze vzpomínek O.G.

³⁴ Informace podané zástupkyní školy

je pouze jedno romské. Viditelný je rozdíl v počtech romských žáků v rámci prvního a druhého stupně. Odhadem je na druhém stupni necelá třetina z celkového počtu romských dětí na škole. Ovšem většina těchto žáků druhého stupně již nepochází z lokality Husova, ale především z rodin ze sídliště Družba. Tyto děti jsou ke škole vedeny rodiči. Úspěšnější jsou na škole dívky, především díky jejich vyšší adaptabilitě na školní prostředí.³⁵

Na škole se potvrzuje obecný jev, kdy většina romských dětí nastupujících do základní školy je v průběhu prvního stupně přeřazena na školu speciální. U dětí se v průběhu jejich školní docházky projevuje zaostávání a nezvládnutí probírané látky. K přestupům dochází nejčastěji v rámci prvních třech let školy. Některé děti jsou přeřazeny na doporučení pedagogů, jiné na přání samotné rodiny. Přípravný ročník na škole nefunguje, škola se odvolává na zkušenosti základní speciální školy (viz dále). Následná úspěšnost dětí v sekundárním školství není příliš reflektovaná. „*Děti ukončující, druhý stupeň není mnoho. Zprvu je zájem dále studovat, ale školy vesměs později opouští. Ve výběru jsou většinou školy učňovské. Máme však i absolventku Střední zdravotnické školy Ústí nad Orlicí, která v minulém školním roce školu dokončila a nastoupila do pracovního procesu. To je však světlá výjimka, bohužel*“.³⁶

3.B.4 Základní škola Javornického Vysoké Mýto

Škola se nachází v centru města, je složená ze dvou oddělených budov, prvního a druhého stupně. Do školy chodí děti z města i přilehlých obcí. Instituce má již stoletou tradici. Ve škole je zhruba šest set dětí. Z toho romských velice málo. Dle získané informace je romských dětí pouze okolo 10 - 15.³⁷ Nízký počet je především dán lokalitou školy, oproti umístění prvního stupně druhé vysokomýtské základní školy (viz dříve). „*Romové raději zapisují děti na Jiráskovku, není se čemu divit odpadá jim starost s vedením dětí do školy, děti mají tzv. na očích. Je samozřejmé, že každý rodič je radši, když dítě je co nejbliže bydliště i pro jeho vlastní bezpečnost.*“³⁸

Škola je obdobně rozdělena jako ZŠ Jiráskova. Samozřejmě na devět ročníků, rozdělených ve dvou stupních. V každém ročníku jsou tři třídy, s nepřesahujícím

³⁵ Informace podané zástupkyní školy

³⁶ Tentýž zdroj

³⁷ Odhad vyučujícího ZŠ

³⁸ Osobní sdělení učitelky ZŠ

počtem třiceti žáků. Do prvních tříd nastoupily v letošním školním roce 2008/2009 čtyři romské děti, na druhý stupeň postoupily tři a v devátých ročnících není žádné.³⁹

Situace je následně obdobná jako na předešlé základní škole. Dochází k přestupům dětí na speciální školu. Děti často nevyhledávají, ani nedokončují následné vzdělání. Na druhém stupni školy je však znatelný posun. *„Pokud dítě postoupí na druhý stupeň, většinou je u něho znát podpora rodiny, děti často mají pomůcky, rodiče se školou na požádání spolupracují a zájem o dítě jeví. Jinak tomu je u dětí dostávajících se z vesnických škol na druhý stupeň, často se prvním stupněm v obci proboují, ale zde školnímu tempu nestačí a také dochází k přestupu na školu speciální, ať již je to bohužel až v páté či šesté třídě. Není to však samozřejmě pravidlem.“*⁴⁰ Tento jev lze pravděpodobně odůvodnit motivovaností romských rodin udržet děti na škole v místě bydliště, takto odpadají rodině starosti s dojížděním dětí do Vysokého Mýta.

3.B.5 Speciální základní škola Vysoké Mýto

3B.5.1 Popis školy

Speciální škola se nachází v poměrně moderní budově (před patnácti lety postavená), která je ve vlastnictví města Vysoké Mýto. Škola je napojena na budovu druhého stupně základní školy Jiráskovy, s vlastním vchodem. Poskytuje ucelené a prostorné zázemí, včetně školního hřiště a zahrady, které jsou využívány k relaxačním, sportovním, ale i pracovním činnostem. Ve škole je vybavená počítačová učebna, dílna, cvičná kuchyň, pracovna šití, tělocvična, žákovská knihovna a relaxační místnost.

Historie školy sahá k datu 1. září 1923, kdy byla ve Vysokém Mýtě zřízena samostatná škola pro žáky se zdravotním postižením. Měla dvě třídy a vystupovala pod názvem Pomocná škola. V roce 1948 se škola přejmenovala na Zvláštní školu. Žáků postupně přibývalo a v roce 1989 již měla škola osm tříd, které sídlily na čtyřech místech Vysokého Mýta. Prostory byly nevyhovující, proto se začala stavět škola nová. 1. října 1993 byla nová škola slavnostně otevřena. Měla již devět tříd a 107 žáků. V roce 1995 byla ve škole zřízena přípravná třída pro romské předškoláky, fungující tři roky. Její působení bylo ukončeno, z důvodu nízkého zájmu. Zařízení bylo pro děti velice prospěšné. Jeho působení bylo u dětí při vstupu do školy znatelné. Kapacita třídy byla dvanáct dětí, ovšem ačkoliv zpočátku bývala kapacita naplněna, zhruba po 2 – 3

³⁹ Informace podané školou

⁴⁰ Osobní sdělení učitelky ZŠ

měsících rodiče přestávali děti do školy vodit a přípravný ročník ukončovala necelá třetina. Následně od roku 1998 ve škole začala fungovat romská asistentka. Paní Giňová působící v této funkci, žije přímo v lokalitě Husova, tudíž většinu žáků a jejich rodičů zná osobně. Je pro ni tedy i příznivější situace k proniknutí a spolupráci s rodiči. Dětem nabízí doučování přímo doma a její funkcí je především pomoci nejmladším dětem ve zvládnutí školních začátků.

V současnosti se škola jmenuje Speciální základní škola Vysoké Mýto a jsou v ní školy dvě – základní škola praktická a základní škola speciální a dvě oddělení školní družiny. Škola má dvanáct tříd a osmdesát devět žáků.

Škola nabízí řadu doplňujících akcí, které mají žáky obohatit. Jsou to ozdravné pobyty na horách, kurz plavání, lyžařský výcvik, recitační, pěvecké a výtvarné soutěže a řada sportovních aktivit. Ve škole je žákům umožněno trávit smysluplně volný čas v mnoha kroužcích. Ovšem pro finanční spoluúčast o ně není velký zájem. Pro žáky jsou pořádány nejrůznější kulturní akce, jako návštěvy filmových a divadelních představení a koncertů.⁴¹ *„Soustavně usilujeme o kvalitní a trvale se zlepšující zařazení environmentální výchovy do výuky i do celkového života školy. Snažíme se o postupnou přeměnu klasické školy ve školu nového typu, která by se měla stát základem pro celoživotní učení, kde žák je partnerem učitele a vztahy mezi učiteli a rodiči a školou a veřejností se upevňují“.*⁴²

3.B.5.2 Romské dítě ve škole

Škola nemá vzhledem k absenci přípravného ročníku přímý vstup dítěte do 1. třídy školy. Děti jsou tedy do školy přerazovány ze základních škol. Děti jsou z důvodu nezvládnutí výuky nejčastěji přerazeny ve druhé nebo třetí třídě. Z celkového počtu dětí na škole je odhadováno, že celých 75% dětí je z romských rodin. Počty Romů na škole od roku 1989 neustále vzrůstají. *„Ne všechny děti patří na naši školu, ovšem rodina se jim nevěnuje a u nás končí“.*⁴³ Romové stále nedoceňují význam vzdělání a důraz na něho v dnešní společnosti. Vzpomínají na často negativní vlastní zkušenosti se školou a následně děti až demotivují. Jejich neaktivní způsob života jim často vyhovuje a děti tedy následně ke škole nevedou. Svě jednání omlouvají diskriminací na trhu práce.

⁴¹ Informace podané vedením školy

⁴² Tentýž zdroj

⁴³ Osobní sdělení P.H. (vyučující)

„Cikána nikdo nevezme a může mít i školu“. ⁴⁴ Dítě se následně ocitá v generačním kolotoči. Osvojí si způsob vlastní výchovy a praktikuje jej i u vlastních potomků. Existují a dokonce jsou časté situace, kdy rodiče sami žádají o přestup vlastních dětí na speciální školu. Rodiče tyto situace omlouvají tím, že se děti lépe cítí v kolektivu romských dětí než v kolektivu „bílých“. Na speciální škole dle nich nedochází k rasistickým nařčením a ponižování. „Je pravda, že na dětech je znát radost i úleva když přejdou na naši školu ze základek“. ⁴⁵

3.B.5.3 Vztah dětí ke škole

Vztah dítěte ke škole je podmíněn působením rodiny. Z výzkumu však vyplývá, že se děti z počátku do školy těší. Přichází do prostředí, kde jim je věnována pozornost, setkávají se s pomůckami a hračkami, které vzbuzují jejich pozornost a sami nemají možnost se s nimi jinde než ve škole setkat. Děti dle vlastních slov na škole baví to, že tam mají kamarády, že si mají možnost hrát, zpívají písničky, cvičí a malují. Mezi oblíbené předměty jednoznačně u chlapců patřila tělesná výchova, u dívek potom výtvarná výchova a hudební výchova. U některých dětí byl oblíbený i přírodopis. Naopak k neoblíbeným předmětům patří matematika, český jazyk, cizí jazyk a dějepis, také fyzika a chemie. Myslím, že takto předměty škatulkuje většina žáků základních škol, ať romských nebo ne. Děti baví, co jim samotným jde, a takovým předmětům dávají přednost před předměty, jež vyžadují přípravu a pozornost. Dále mne zajímalo, jak sami žáci školy se staví k možnosti dalšího studia. Odpovědi se střídaly, buď jednoznačně nechtějí, protože je škola nebaví. Nebo naopak je škola baví a chtějí mít dobrou práci. „Já už do školy nechci, už tady mě to nebaví a víc nebudu chodit, nebaví mě učení“. ⁴⁶ „Já půjdu ještě do školy, budu mít práci dobrou, ale budu jen tady, nikam pryč nechci“. ⁴⁷ Zájem je především o učňovské obory. U dívek častým povoláním byla servírka, kadeřnice a zdravotní sestra. U chlapců potom truhlář, zedník a profese spojené s automobily jako automechanik, autolakýrník. Žáci mají na školu vcelku kladný názor, samozřejmě s věkem se trochu mění jejich pohled a starší již uznávají častěji, že je to tolik nebaví, ale vesměs si uvědomují, že škola jim toho dokáže hodně nabídnout. „Baví mě, že můžem hrát fotbal a jít na počítač, nemám ho

⁴⁴ Osobní sdělení muž 37 let

⁴⁵ Osobní sdělení P.H. (vyučující)

⁴⁶ Osobní sdělení, chlapec 14 let

⁴⁷ Osobní sdělení, dívka 15 let

*doma a tady můžu hru hrát na něm.*⁴⁸ „*Je dobrý jezdit na vejlety, někdy jdem i do kina a baví mě školní olympiáda na stadionu.*“⁴⁹ Škola dětem přináší zážitky, jež rodiče dětem nedokáží nabídnout, ať již nemohou nebo nemají zájem.

3B.5.4 Problematické jevy u romských žáků

Hlavním problémem je nízký zájem rodičů o školní úspěch dětí. Jak již bylo řečeno, dříve rodiče často ke škole nemají důvěru a děti nevedou ke školnímu úspěchu. Děti se následně učí laxnímu přístupu ve vztahu ke škole. Škola má snahu o navázání kontaktů a spolupráci s rodinami. Tato instituce pořádá akce pro děti a rodiče (dětská odpoledne, výlety) ovšem ani zde není velká odezva. Žáci často přichází na tyto akce sami. „*Někdy je téměř nemožné dostat rodiče do školy, i když jejich účast je nezbytná. Záleží na rodině. Ale převážná většina rodičů není ochotna s učitelem spolupracovat. Často nám při jednáních slíbí nápravu, ale ve skutečnosti, potom doopravdy se nic neděje. Mnoho rodičů žáků 1. stupně neplní základní rodičovskou péči. Myslím si, že rodiče od školy očekávají, že je všechno naučíme my.*“⁵⁰ Dle učitelů je u žáků téměř nulová domácí příprava. V rámci výzkumu jsem se ptala dětí, zda jim někdo doma pomáhá se školou. Děti odpovídaly většinou, že ano. Rodiče jim pomáhají, podepisují jim úkoly, připravují oblečení a svačiny. Tyto odpovědi se, bohužel, lišily od výpovědí učitelů, ti naopak velkou pomoc dětem ze strany rodičů nezaznamenali. Jen dva chlapci v mladším školním věku odpověděli, že rodiče nemají mnoho času, protože pracují a jsou unavení a odpočívají, když jsou doma. Učitelé argumentují, že děti mají často naučené odpovědi, aby rodina neměla problémy s úřady. Samotní rodiče odpovídali, že největší pomocí pro děti je mluvit s nimi česky. Většina vypověděla, že kontroluje úkoly a snaží se dětem s nimi pomoci, bohužel si často nepamatují, nebo neznají látku, s kterou dítě potřebuje pomoci, proto je posílají za vrstevníky. „*Já bych klukoj pomohla, ale já to sama neumím, maj je to učit ve škole, aby to uměl.*“⁵¹

„*Velký problém je s pomůckami, rodiče děti do školy pošlou, ale tím jejich starost končí.*“⁵² Jedná se především o sociálně slabé rodiny (ovšem většina rodičů pobírá dávky státní sociální podpory a do této skupiny je lze zařadit), děti nemají základní pomůcky jako jsou psací potřeby a sešity. Dále často přichází do školy bez

⁴⁸ Osobní sdělení, chlapec 14 let

⁴⁹ Osobní sdělení, dívka 15 let

⁵⁰ Osobní sdělení P.H. (vyučující)

⁵¹ Osobní sdělení, žena 29 let

⁵² Osobní sdělení P.H. (vyučující)

svačiny nebo se samotným rohlíkem.⁵³ V podobných situacích zasahuje odbor sociálních věcí městského úřadu, jenž přímo rodičům potřebné částky strhává z přídatků.

Problémovou oblastí je docházka, děti v minulosti do školy chodili také nepravidelně, ovšem s rozdílem, že rodiče je často záměrně doma nechali a o nepřítomnosti dětí ve škole tedy věděli. Dnes se rozmáhá hlavně u starších dětí záškoláctví. Tento jev je následně problematický. Rodiče díky zákonu č. 482/ 91 Sb., o sociální potřebnosti, mohou v případě deseti neomluvených hodin dětí přijít o sociální dávky. Byla jsem sama svědkem, při sociálním šetření během stáže na místním odboru sociálních věcí a zdravotnictví, že rodiče následně dětem docházku sami omluví a děti „kryjí“. Již si neuvědomují, jak je důležité, aby se jejich potomci výuky účastnily pravidelně a nepřicházely o probíranou látku.

Dnes lze sledovat, že se již nevyskytuje jazyková bariéra. Děti vyrůstají většinou zcela v česky mluvících rodinách. Rodiče na děti mluví česky záměrně a vedou je k českému jazyku (viz další kapitola).

Negativním jevem bývá nezájem dětí o následné studium a vyučení se. Řada z nich zájem o další studium nejeví vůbec. Jiní, kteří na školy nastoupí, je brzo ukončují. Především děti, které by měly být na internátech, školy nedokončují. Škola úzce spolupracuje s Odborným učilištěm a praktickou školou Chroustovice. Ovšem to je podmíněné dojížděním, jež děti odrazuje. Reflexe úspěšnosti dětí je mizivá. „*Většina se strhne časem vrstevníky a školy opouští, jsou taky hodně vázáni na rodiny a rozumím tomu, že na internátních školách nechtějí být. Roli zde hrají i finance.*“⁵⁴ V loňském školním roce ze školy vystupovalo jedenáct romských žáků, k následnému studiu se hlásili čtyři. „*S určitostí vím, že již jeden chlapec do školy nechodí, řekla mi to jeho sestra.*“⁵⁵ Žáci po odchodu ze školy, jež se nehlásí k dalšímu studiu, nachází uplatnění jako nekvalifikované pracovní síly. Jiní se stávají uživateli sociální podpory. Dívky brzo zakládají rodiny a stávají se sami matkami. Opakuje se zde bludný kruh romské problematiky. Čníci v nízké míře vzdělanosti, nemotivovanosti získání pracovního poměru a závislosti na sociálních dávkách. Odtud vzniká většina předsudků a negativního vnímání majority vůči romské menšině. Apel na zvýšení vzdělanostní úrovně samotných Romů má tedy široké odůvodnění.

⁵³ Osobní sdělení P.H. (vyučující)

⁵⁴ Tentýž zdroj

⁵⁵ Tentýž zdroj

4.A Romský jazyk (teoretická část)

Druhým stěžejním tématem práce je popis situace romského jazyka. Uchopení jazykové situace je jak po stránce užívání tak i vnímání. K proniknutí a nastínění problematiky je nutné vymezení základních teoretických údajů týkajících se romského jazyka, jež poslouží k uchopení daného tématu. „Romština je řazena do novoindické větve indoevropské jazykové rodiny. V 18. století došlo k prokázání indického původu romštiny a její příbuznosti s novoindickými jazyky, především potom s hindštinou.“⁵⁶ Dle teorie R. Turnera (1926), k níž se přiklání odborníci nejčastěji, lze romštinu řadit do středoindických jazyků, obdobně jako zmiňovanou hindštinu. Dále do této jazykové skupiny lze řadit pandžábštinu a rádžasthánské dialekty. „Formálně významové shody romštiny a indických jazyků, potvrzující dané teorie původu romštiny, nalezneme nejčastěji v termínech nejméně podléhajících času. Jako jsou části těla, základní příbuzenské vztahy, hlavní existenčně-sociální a kulturní situace, základní vlastnosti a děje.“⁵⁷ Tímto způsobem, na základě shody a podobnosti slov, lze vystopovat indický původ romštiny a následně se k němu přiklonit. Problém hledání původu romštiny je složitější o to, že romština, v zásadě není zcela jednotným jazykem, dělí se na mnoho dialektů.

4.A.1 Dialekty

Obecně lze všechny dialekty romštiny řadit mezi jazyky indoevropské. Konkrétně se však mezi nimi nalézají rozdíly různého rozsahu. „Dialekty, jsou rozlišovacím znakem jednotlivých romských skupin. Podobnost mezi dialekty lze přirovnat ke slovanským jazykům.“⁵⁸ Romové sami tvrdí, že jsou schopni se domluvit s Romy z cizí země.⁵⁹

Lze určit primární a sekundární diferenciaci romštiny a jejích dialektů. Primární rozlišení souvisí s dělením Romů, pravděpodobně již na samotné půdě Indie, na různé džátí a updžátí, tedy příbuzeneckých komunit kast a podkast vykonávajících určité profese. Tyto džátí pravděpodobně mluvili poněkud odlišnými, nicméně velice blízkými dialekty. K sekundární diferenciaci docházelo a dochází vlivem styku

⁵⁶ DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom – cesty Romů 1945-1990*. 2004. s. 20.

⁵⁷ HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština naznačuje původ Romů*. In: Kol. autorů. *Romové: tradice a současnost*. 1999. str. 9

⁵⁸ HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština naznačuje původ Romů*. In: Kol. autorů. *Romové: tradice a současnost*. 1999. str. 10

⁵⁹ Výsledek výzkumu

s prostředím, jednak v oblastech, kterými Romové v historii procházeli, dále na územích, kde se usazovali a žijí.⁶⁰

4.A.2 Dialekty na území České republiky

Na území České republiky Romové hovoří pěti dialekty: slovenským, maďarským, olašským, jazykem Sintů a českým. Nejrozšířenější je tzv. romština slovenská, kterou hovoří téměř 80% Romů, má dvě hlavní varianty: na našem území převažující východoslovenskou a západoslovenskou. Maďarským dialektem romštiny hovoří asi 10% Romů, u této skupiny dochází však k jazykové asimilaci. Přitom si maďarská romština zachovala mnoho archaických rysů. Olašských Romů je obdobně jako maďarských, avšak svůj jazyk si uchovávají živý tím, že jím běžně hovoří příslušníci všech generací. Romů-Sintů není mnoho, většina byla vyvražděna za druhé světové války. Mimo jiné i tragická genocidní zkušenost z nacistického Německa přispěla k tomu, že Sintové svůj jazyk navenek nevykazují. Dialekt je výrazně ovlivněn německým jazykem. Obdobně tomu je u českých a moravských Romů. Většina mluvčích tohoto dialektu byla vyvražděna za druhé světové války a ti co přežili mluví romsky velice málo, ve většině případů došlo k jazykové asimilaci.⁶¹

4.A.3 Perspektivy romštiny

„*Džikim ena Roma pre kada svetos, romaňi čhib na merla.* (Dokud budou žít Romové na tomto světě, romština nezahyne)“ říká jedna skupina, druhá naopak tvrdí: „*Tel o penda berš ňiko imar romanes na vakerla* (Během padesáti let už nikdo nebude mluvit romsky)“. ⁶² V posledních letech prokazuje romština možnost rozvoje díky kodifikaci jazyka. O romštině se do nedávné doby dalo hovořit pouze jako o jazyku orálním. Byla předávána z generace na generaci, s osvojením si tradic a hodnot romské kultury, neexistovalo mnoho jejich písemných vyjádření. Psaná romština vzniká většinou v rukou „romské inteligence“, jež je silně podporovaná a podněcovaná odborníky z řad majority. Obrození romštiny je chápáno jako pomoc při emancipaci romské menšiny. Rozvoj psané romštiny lze sledovat po roce 1989, kdy byla odvolaná

⁶⁰ HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština naznačuje původ Romů*. In: Kol. autorů. *Romové: tradice a současnost*. 1999 str. 10

⁶¹ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romaňi čhib – romština: Několik základních informací o romském jazyku* (publikováno In: Bulletin Muzea romské kultury č. 4/1995). [cit. 2009-10-02] Dostupný z WWW: http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

⁶² HÜBSCHMANNOVÁ, M., *Romština naznačuje původ Romů*. In: Kol. autorů. *Romové: tradice a současnost*. 1999 str. 12

asimilační politika. Romština se pomalu začala objevovat v tisku, v Košicích vzniklo divadlo Romathan, tamtéž na romské konzervatoři se romština stala povinným maturitním předmětem. Romština se začala vyučovat na vysokých školách, stala se i povinným předmětem na Romské střední škole sociální v Kolíně i na stejně zaměřené Evangelické akademii v Praze pro romské studenty dálkového studia.⁶³ V současnosti roste zájem široké veřejnosti navštěvovat kurzy romského jazyka. Je však nutné si uvědomit, jak silný je zájem o romštinu u samotných Romů a naproti tomu u majority. Ve které ze dvou skupin je zájem a motivovanost o tento jazyk silnější? Situaci ve Vysokém Mýtě popisuje výzkum.

4.A.4 Sicioidentifikační funkce romštiny

Tyto funkce zpracovává Liégeoise (1997). Romština má především funkci sociální ochrany. Přináší vědomí příslušnosti k vlastní skupině a zároveň vymezení vlastní skupiny od skupin ostatních. Jazyk se takto stává prvkem romské identity. Jazyková diferenciacie od majoritní skupiny přináší při užití vlastního jazyka pocit hrdosti až nadřazenosti. „*Jazyk není vázán na území, rozhodující jsou společenské hranice, ty určují vlastní vnímání skupiny a skupiny, se kterou se komunikuje.*“⁶⁴ V tomto rozlišování není tak důležitý obsah, ale forma, jak autor dále uvádí. „*V tomto smyslu je jazyk v kontextu kulturních tradic neuchopitelný a nenapodobitelný, pokud mluvčí není součástí společenského celku.*“⁶⁵ Romština je nenahraditelným prvkem celé romské kultury. Jazyk je spojující článek identity. Proč tedy Romové tolik opouštějí od jeho užívání. Konkrétní situace je popsána níže, ve výsledcích výzkumu. Obecně lze však tvrdit, že Romové ztrácí potřebu udržovat vlastní jazyk především z důvodu tlaku majority. Romština se začíná jevit jako „zbytečná“. Někteří Romové se dokonce chtějí od romské menšiny distancovat a záměrně od romštiny jako jednotlivého prvku poukazujícího na romství upouštějí. Posledním hlavním faktorem je především dvojjazyčnost a následné míšení jak romštiny tak češtiny, kdy dochází až k nechtěné tak zcela ze situace jasně vyplývající ztrátě znalosti romštiny.

⁶³ HÜBSCHMANNOVÁ, M., *Romština naznačuje původ Romů*. In: Kol. autorů. *Romové: tradice a současnost*. 1999 str. 12

⁶⁴ LIÉGEOIS, J. P. *Rómovia, cigáni, kočovníci*. 1997. str. 27

⁶⁵ LIÉGEOIS, J. P. *Rómovia, cigáni, kočovníci*. 1997. str. 27

4.A.5 Romský etnolekt češtiny

Romové jsou nuceni, ať formálně, či neformálně, na území České republiky komunikovat s majoritní populací v českém jazyce. „Z důvodu toho, že vlastní jazyk neztratili, nastává zde situace označovaná bilingvismem. Tento typ bilingvismu lze označit sociálním, jinými slovy kolektivní dvojjazyčností. Přicházející Romové na naše území v poválečných a pozdějších letech byli nuceni rychle se naučit češtině. Ovšem tento nově učící se jazyk nešlo hodnotit jako spisovný, zcela gramaticky a významově pochopený.“⁶⁶ Romové sami sebe a následně své potomky neučili tedy spisovnému jazyku, ale romskému etnolektu češtiny. Ač sami měli snahy se jazyku naučit, chyběly příležitosti a možnosti. Nebylo s kým se učit a hovořit. „Z formálního hlediska je romský etnolekt jazykovou variantou češtiny, jejíž strukturní specifika jsou způsobena vlivy romštiny a slovenštiny, jako původních kódů etnolektního řečového společenství.“⁶⁷ Romský etnolekt češtiny lze charakterizovat: „Jako neustálenou formu nevlastního jazyka, který bilingvní populace užívá jako druhý.“ Projevují se v něm *interference*, vlivy jazyka vlastního, prvního. Kalkují, to znamená „přenášejí se do něho hloubkové struktury původního etnického jazyka.“ Romský etnolekt češtiny je „tedy česká fonetika, poznamenaná romskou výslovností, jsou to romské gramatické modely a sémantická pole romských slov vyjadřované českými výrazovými prostředky.“⁶⁸

4.B Jazyková situace ve Vysokém Mýtě (vlastní výzkum)

Romské rodiny, které se začaly usazovat v popisované lokalitě a jejím okolí, od 60. let 20. století, se dnes skládají již až ze čtyř generací. Lze následně sledovat odlišnosti v jazykovém kontextu, ať již mezi samotnými rodinami, tak především v generačních liniích. Odlišnosti se týkají jazyka romského i českého.

Romové, přicházeli do Vysokého Mýta během 60. let a počátkem 70. let 20. století, především z okresů Prešov, Poprad a Spišská Nová Ves. Rodiny shodně pocházely z východoslovenských osad, kde mluvily slovenským dialektem romštiny.

⁶⁶ BOŘKOVCOVÁ, Máša. *Romský etnolekt češtiny*. In. JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004. s. 292

⁶⁷ Tentýž zdroj

⁶⁸ HŮBSCHMANOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras , Můžeme se domluvit*. 1998 s. 71

V komunikaci s neromským obyvatelstvem byla užívaná slovenština nebo tzv. východňárština (místní slovenský dialekt).⁶⁹

Následně první generace Romů přicházejících do Čech, mluvila převážně v komunikaci s majoritou slovensky. Situace byla obtížná, školy a úřady vyžadovaly, aby rodiče nemluvili romsky a děti učili jenom češtině. Snaha učit se češtině však nebyla vždy úspěšná. Slovenština se Romům zdála lehčí a češtinu se učili pouze z běžné komunikace. Je nutné si uvědomit, kde k této běžné komunikaci docházelo. S Romy často nechťelo mnoho lidí přicházet do bližšího kontaktu, tudíž se češtině učili spíše v tzv. slabších vrstvách a často hospodských zařízeních. Tato čeština tedy nebyla vždy spisovná nebo pochopena správně. V rodinném prostředí a s přáteli se hovořilo převážně romsky. Děti přicházející v první generaci do města a nucené navštěvovat školní zařízení, měly situaci nesmírně obtížnou. Nevládaly spisovnou češtinu, a tím byla nastartovaná jejich školní neúspěšnost již od počátku školní docházky. Děti se v podstatě učily romskému etnolektu češtiny. Rodiče byli často negramotní nebo zvládali pouze základní trivium a nebyli schopni dětem pomoci. Nelze však takto hovořit o všech Romech, řada z nich zvládla velice rychle češtinu a zcela bez problémů ji předávala ve spisovné formě svým dětem, ještě narozeným na Slovensku. Ovšem i u těchto dětí, jejichž rodiče se češtině naučili, stále docházelo k narázům. Vrstevníci se slabší češtinou je spíše přeučovali, než se od nich jazyku učili. V rodinách a v komunikaci mezi rodinami ostatními, se téměř výhradně mluvilo romsky. Vztahy mezi rodinami byly různé, rodiny přicházející v pozdějším období, koncem 70. a začátkem 80. let byly již záměrně sestěhovány do lokality Husova, zde mezi rodinami panovala výpomoc, především k překlenutí počáteční změny prostředí. Romové se zde poměrně stmelovali. Rodiny přicházející dříve byly více samostatné, s ostatními romskými občany se tolik neseťkávaly. Tyto rodiny již následně používaly češtinu i při setkání s jinou rodinou, ačkoli ve vlastní domácnosti převládala romština.

Druhá generace Romů již narozená v Čechách, pojala za mateřský jazyk češtinu. Rodiče se snažili děti učit spisovnému jazyku, doma téměř vymizela romština. Pokud byl v rodinném kruhu slyšet jiný jazyk než čeština, byla to spíše slovenština. Z tohoto důvodu lze u některých příslušníků druhé generace zaslechnout velmi dobře zvládnutou češtinu s nepatrným přízvukem slovenštiny. Tento jev je však spíše ojedinělý. Romové sami hovoří o tom, že nebylo třeba se učit romštinu, nebylo její uplatnění a působila

⁶⁹ Informace podané pracovníkem Naděje

spíše hanlivě a jako překážka. Tato generace téměř romsky nemluví a pokud ano, spíše jen rozumí frázím a slovům. Paní O. Giňová hovoří o tom, že: „*Svoje děti jsem se snažila učit spisovné češtině, posléze když zvládaly češtinu nebo dokončily školy, jsem jim nabízela romštinu. Moje děti tedy zvládají jazyky oba, nikdy jim to nebránilo, čeština však byla první jazyk, který jsem je učila. Vnoučata, pokud budou mít zájem, bych jednou taky ráda učila, ale nikomu romštinu nenutím se učit, u nás v rodině děti zájem měly se ji naučit. Vnoučata zájem třeba již mít nebudou a vnucovat jim ji nebudu.*“⁷⁰

Třetí a čtvrtá generace již pojaly zcela češtinu za mateřský jazyk. Romsky téměř vůbec neumí. „*Moje máma a táta mluvili jen česky, na nás, sami romštinu neumějí. Táta říkal, k čemu romštinu, že nám k ničemu není. Ve škole po nás chtěli jen češtinu a v obchodech a úřadech taky.*“⁷¹ „*Rozumím nějakým romským slovům, co jsem slyšel, někdy se zeptám někoho jak se co říká, ale jako malého mě učili česky, kvůli škole.*“⁷²

Z výše řečeného by bylo možné učinit závěr, že romština ve Vysokém Mýtě je spíše na ústupu. Jazyk tu neprožívá jakési obrození, jak bylo nastíněno v kapitole perspektivy romského jazyka. Ovšem tento jev je zapříčiněn tlakem vnějšího prostředí na mluvčí tohoto jazyka. Romové musí komunikovat s členy majority na nejrůznějších veřejných místech, kde je po nich český jazyk vyžadován. V této sféře tedy není kompromisu, je nastolené jasné pravidlo. Přesto jsou situace, kdy Romové znající vlastní jazyk, raději hovoří romsky. Nejčastěji je romština používána v rodinném prostředí a pro komunikaci s přáteli. Dále potom na větších srazech či společenských akcích, kam jsou často zvaní i Romové ze Slovenska. Naopak na veřejnosti je romština slyšet velice nepatrně. Je to pouze v situacích, kdy funguje jako tajný jazyk. Sama jsem se s těmito situacemi setkala, především zpočátku při výzkumech v romských lokalitách. Pokud jsem stála sama a čekala na respondenta nebo hledala jeho byt, často ke mně přistupovali lidé a ptali se mne, koho hledám, co zde dělám, jestli mi mají pomoci. Následně jsem vysvětlila své důvody pohybu v lokalitě, jsem slyšela, jak s ostatními hovoří romsky a ukazují na mne. Přičemž původně hovořili česky. Často je také slyšet romštinu například ve frontě v obchodním domě nebo na úřadech. Ze zkušeností učitelů vyplývá, že i děti používají určité fráze či slůvka naučená od starších, ale plynule romsky neumí. Ovšem romština jako tajný jazyk dospělých nebývá veskrze

⁷⁰ Osobní výpověď paní Olgy Giňové

⁷¹ Osobní sdělení, žena 20 let

⁷² Osobní sdělení, chlapec 16 let

ucelená, spíše se jedná o romský etnolekt češtiny s četnými romskými výpůjčkami. Samotná romština je skutečně slyšet málokdy. Buď v hovoru dochází k tzv. přepínání kódů nebo je znatelný etnolekt. Oba jazyky, český i romský, se tedy velice mísí a prolínají. Je to zapříčiněné již slabou znalostí romštiny v celkové komunitě. Málokdy se sejdou dva mluvčí, aby oba ovládali výborně romštinu. V rozhovorech tedy musí přinejmenším docházet k doplnění slovní zásoby češtinou. Často nezůstává u doplnění pouze slov, ale celých výrazů až vět. Je to zapříčiněno nejen neznalostí nebo neexistencí jistých českých výrazů v romštině, ale někdy i tento jev vyplývá z přirozenosti mluvčího. Některá slova jsou běžněji užívána v češtině než v romštině a nemusí jít ani o jejich neznalost. Celková situace mluveného jazyka je velice složitá, odráží se v ní spousta faktorů, mezi něž lze řadit například: znalosti mluvčího, znalosti osoby, s níž je komunikováno, samotná situace, místo komunikace a téma hovoru.

Při shrnutí zde platí obecný fakt. Romština se jako jazyk používá spíše v rodinném prostředí, zatímco čeština, popřípadě její etnolekt, je reflektována ve sféře veřejné. Záleží tedy pouze na rodině, zda se děti budou romsky učit. Zatím je situace taková, že se doma romsky mluví, děti se jazyku spontánně učí. V opačných případech se mateřským jazykem stává čeština. Ve Vysokém Mýtě dnes i čeština převládá v domácnostech a pro většinu dětí se stala následně tedy i mateřským jazykem. Rodiče hovoří o nutnosti dětí učit zprvu pouze česky. „*Nemluví doma před dětmi romsky, sice již romsky neumím tolik, ale někdy mezi přáteli a staršími něco povím, doma to není dobrý, protože děcka se potřebují kvůli škole učit česky. Nemá cenu jim plést hlavu romštinou, třeba jednou sami se ji budou chtít naučit.*“⁷³ „*Doma mluvíme jenom česky, děti jiný jazyk nepotřebují.*“⁷⁴ Vlivem asimilační politiky, se ve většině rodin začalo mluvit pouze česky. Romové jako hlavní fakt uvádějí, že chtějí, aby děti neměly problémy ve škole. Sami tak byli vychováni, pokud chtějí žít jako gádžové a být majoritou přijímáni, musí i jako gádžové mluvit. Výběr jazyka u jednotlivce mimo již řečeného (situace, místo, znalost, generace) je také ovlivněn vzděláním, zaměstnáním a velice často místem bydliště. Romové separovaní zcela od komunit, žijící v sídlišti Družba, vůbec romský jazyk nepoužívají. Ovšem v lokalitě s větší koncentrací Romů by se měla zdát situace pro romštinu pozitivnější. Samozřejmě lze tento fakt zde sledovat, ovšem i tady je romština spíše zastoupena etnolektem. Bohužel tedy nelze nalézt jasné faktory užívání a znalosti romského jazyka u samotných Romů. Jsou

⁷³ Osobní sdělení, žena 26 let

⁷⁴ Osobní sdělení, žena 31 let

Romové vzdělání a umí romsky lépe než jejich příbuzní žijící v komunitě. Nejdůležitější faktor v užívání jazyka lze patrně sledovat ve vlastní identitě Romů a jejich pocitu příslušnosti ke skupině. Zde se otevírají otázky hrdosti na vlastní původ, na romštinu jako jazyk předků (viz. další kapitola). Asimilační politika komunistického režimu v otázkách jazykových tvrdě zasáhla u romské menšiny. V dnešní době, pod vlivem romských a odborných médií, myšlenek romských intelektuálů a odborníků z řad majority, jsou snahy o její obnovu. Paní O. Giňová sama reflektuje zájem dospívajících mluvit romsky. Jejich rodiče jazyk ztratili, mladší sourozenci o něm nevědí, ale oni sami by rádi zase mluvili. Je otázka, zda si více uvědomují vlastní identitu, nebo vidí, že i Romům se otevírají dveře a možnosti, které jejich rodičům a prarodičům byly odepírány. Mladé generace především vyzdvihují funkci romštiny jako tajného jazyka.

4.B.1 Vztah Romů k romskému jazyku

Dotazovaní Romové si z většiny myslí, že romština zanikne a konkrétně z Vysokého Mýta a okolí zcela vymizí. Takto mluví sami o své lokalitě, jiný názor mají na budoucnost romštiny z jiných území a převážně jiných států (Slovensko). „*Nemá cenu učit romštinu, k ničemu nám není*“.⁷⁵ „*Romštinu brzo nikdo nebude umět tady, není, kdo by ji učil, ani důvod k tomu*“.⁷⁶ „*Je to špatné, ztrácíme jazyk, aspoň, že jinde mluvjej*“.⁷⁷ Přesto, že dotazovaní o budoucnosti romštiny mluví skepticky a především kvůli dětem nevidí důvod jí mluvit, uvědomují si, že je škoda jazyk ztratit. „*Jazyk je náš poklad, škoda, že jej více nechráníme. Co nám už má jiného tady zbýt než jazyk. Už tu nejsou praví Romové, nemluví se romsky, neposedíme spolu, nepovídáme si příběhy, nevzpomínáme, všichni se chtějí chovat jak gádžové a k čemu*“.⁷⁸ Romové nepředávají svůj jazyk dětem s ohledem na jejich školní úspěšnost, ovšem děti i beztak většinou přestupují do Základní speciální školy Vysoké Mýto. Neovládají ani český jazyk výborně. Mluví ve většině případů etnolektem, a tedy neovládají žádný jazyk. Přitom se školáci dnes učí jazyky cizí, proč by romské děti neměly umět jazyk vlastní. Jsou Romové, kteří bezproblémově ovládají jazyk český i romský a nikdy neměli překážky v tom, že se romštině učili. Z výpovědí je jasné, že většinu dotazovaných tato situace tíží. Děti jsou ve školách neúspěšné, přičemž vlastní jazyk zaniká. Romové jsou vcelku

⁷⁵ Osobní sdělení, žena 20 let

⁷⁶ Osobní sdělení, žena 42 let

⁷⁷ Osobní sdělení, muž 53 let

⁷⁸ Osobní sdělení O.G.

hrdí na romštinu. Vědí, že je to něco jejich, něco vlastního, co gádžové nemají. „*Pokud mluvím na veřejnosti romsky, cítím se lépe, nestydím se za jazyk, naopak*“.⁷⁹ I Romové, kteří sami již romštinu neovládají o ní hovoří jako o cennosti a mrzí je její ztráta. Jiná situace je u Romů rozptýlených po Vysokém Mýtě. Ovšem ti se často ani k „romství“ nehlásí, proto ztrátu romského jazyka nijak negativně nevnímají. Je tedy patrné pojitko mezi těmi, kdo sami sebe za Romy považují. Ti se hlásí k romské skupině, na romštinu jsou hrdí a její ztrátu vnímají negativně. Dospívající mi často říkali, já bych se rád/a naučil/a něco málo romsky ale jak, když rodiče sami už dobře mluvit neumí. Nalézt východisko je velice složité. Starší generace hovoří o úpadku a velké škodě, mladí by rádi mluvili, ale není učitelů.

Romové svůj jazyk vyzdvihují často ve smyslu mezinárodního jazyka. Pokud někdo měl zkušenost s komunikací s Romy z jiné země, tak považuje romštinu za mezinárodní jazyk. Samozřejmě jsou jasné přejímky z jazyků, které na romštinu působí, ale je v ní vždy obdobný základ. „*My nemusíme ovládat cizí jazyky a přesto se můžeme dohovorit*“.⁸⁰

Pozornost jsem dále věnovala tomu, jak jsou zdejší Romové informovaní o literatuře a psané romštině. O literatuře se ví bohužel velmi málo. Málokdo zná nebo dokonce vlastní nějakou knihu či časopis. Většinou jsem se u dotazovaných setkala s informací, že taková literatura existuje, ale v ruce ji nikdy nedrželi. Maximálně to byly pohádky, které se četly. Jako autor známý byl především uváděn Andrej Giňa, o kterém proběhl v době mého výzkumu pořad v televizi. Následně jako zdroj byla uváděna televize. Mezi dalšími autory byly jmenovány především Tera Fabiánová a Elena Lacková. Informovanost o literatuře je v celku velmi chudá. Vlastní rodina paní Giňové netušila o její tvorbě. (o autorce viz v kapitole identita)

4.B.2 Etnolekt

Tématem se podrobně zabývá Bořkovicová (2004). „Romský etnolekt češtiny je produktem neukončeného procesu jazykové směny (přijetí češtiny). Jev je sledován u Romů přicházejících na území dnešní České republiky v období po druhé světové válce. Etnolektní skupiny jsou již dnes obohaceny o další tři generace mluvčích.“⁸¹

⁷⁹ Osobní sdělení, muž 53 let

⁸⁰ Osobní sdělení, muž 53 let

⁸¹ BOŘKOVICOVÁ, Máša. *Romský etnolekt češtiny*. In. JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004. s. 292.

Již byla naznačena problematika toho, že je těžké rozlišování mezi romštinou s výpůjčkami z češtiny a etnolektem. Může se zdát, že spíše mizí čeština a romština a sílí samotný etnolekt.

4.B.2.1 Mezigenerační srovnání etnolektu

Před přijetím češtiny u první generace Romů přicházejících do Vysokého Mýta byla, v domácnostech užívána romština a v komunikaci s veřejností slovenština. Češtině se Romové postupně začali učit. V této generaci je následně vysledovaná nejvyšší míra etnolekticity. Tento jev se jeví logickým, již z dříve popsané situace učení se Romů ne vždy spisovné češtině a nedostatkem slovní zásoby. Příslušníci první generace měli snahu rychle se naučit češtině a získat lepší statut a integrovat se. Je možné, že si neuvědomují svůj etnolekt. „*Čeština vona to není lehkej jazyk, že (protože) učila jsem (se) špatně ji*“.⁸² Romové reflektují, že se často nenaučili spisovnou češtinu, ale tím pádem nerozeznají své vlastní chyby v řeči. Tato generace je na tom s jazykovými schopnostmi v místě výzkumu velice obdobně.

Pro druhou generaci se stala mateřským jazykem čeština. Z domácností romština mizela a Romové se jí učili až v pozdějším věku, jako jazyk sekundární. Tato generace prošla základním i vyšším školstvím. Nacházela uplatnění ve smíšených pracovních kolektivech. Následně tedy tato generace velice dobře zvládla český jazyk. Z tohoto důvodu je míra etnolekticity zde nejnižší ze všech generací a to s největším odstupem od vlastních rodičů, tedy předešlé první generace. Mluvčí si již uvědomují etnolektní původ řady prvků a pokud etnolekt užívají tak již záměrně.

Třetí a čtvrtá generace poměrně splývají. Příslušníci těchto generací vyrůstají téměř výhradně již v prostředí zvládnuté češtiny. Avšak děti procházejí většinou základními speciálními školami (dříve zvláštními školami), dalšího vzdělání nedosahují a se změnou politického systému se stávají často závislými na státních sociálních dávkách. Pracující část těchto generací často nachází místo v romských pracovních skupinách. U této generace již není integrace podstatná, naopak nachází se zde nová vůle k získání romské identity. Je zde tedy opět posun k etnolektu a zájmu o romštinu. U třetí a čtvrté generace je vyšší míra etnolekticity než u generace druhé. Dvě poslední generace tráví většinu času mezi romskou komunitou, než ve styku s širokou veřejností. Etnolekt se jim zdá potažmo bližší než čeština. Zároveň je zde i patrný laxnější přístup

⁸² Osobní sdělení, žena 57 let

k majoritě a v dnešním období, zdajícím se otevřenějším těmto generacím, je patrný i nárůst pozitivního vnímání vlastní romské identity. „*Nestydím (se) říkat, že jsem Rom, nemusím se toho bát*“.⁸³ Romština ve Vysokém Mýtě mizí. Je ovšem pravděpodobné, že ji nenahradí čeština, ale její etnolect.

⁸³ osobní sdělení, muž 22 let

5. Identita (teoretická část)

Jeden z nejobtížnějších úkolů je definice identity Romů. Je to otázka nejen historická, politická, akademická, ale především stále aktuální. Pojem identita je v sociálních vědách poměrně velmi často užívaný. Velkou zásluhu na tom, že se tento termín dostal do našeho vědomí, má psychoanalytik Erik. H. Erikson. Podle Říčana používal Erikson pojem identita jako „označení určité celostní kvality duševního a duchovního života“⁸⁴. Internetová encyklopedie Vševěd nám výraz identita definuje jako „*pocit svébytnosti, jedinečnosti a odlišitelnosti individua od druhých; vědomí smysluplné entity a nepřerušovaného bytí jedince, jež není pouhým souhrnem dílčích identifikací, ale nově vzniklou kvalitou vlastností a postojů, projevující se v sebeuvědomění, sebepojetí a uceleném sebeprožívání*“⁸⁵.

Práce s pojmem identita u Romů je velice složitá. „Jsou Romové etnickou menšinou charakteristickou vědomím sounáležitosti, vědomím vlastní identity, vnitřně spojenou vlastní jazykem, strukturou a reprezentací?“⁸⁶ Do jaké míry lze s touto otázkou souhlasit je nejisté. Lze klást otázky, jak silné je vědomí etnicity na základě vlastního jazyka, který pomalu ustupuje. Do jaké míry si Romové uvědomují a jak přistupují k pojmu sounáležitost. Jak silná je identita založená na tzv. romství. Naopak existují názory, že to co Romy pojí, jsou odlišnosti od majority. „Spojuje je spíše etnická, rasová a diskriminační zátěž ze strany většinového prostředí, objektivní i subjektivní postavení obtížně přizpůsobivého a sociálně handicapovaného společenství, které je objektem společenské marginalizace, jež je dnes již hlavním společným jmenovatelem Romů v České republice a patrně v celé Evropě?“⁸⁷ Je to tedy majorita, kdo vymezuje Romy a snaží se pro ně nalézt společného jmenovatele a zařazení. Politika asimilačního režimu se snažila o popření romské identity. Jsou to tedy i její následky, jež hrají roli ve vymezení pojmů. „Není ztráta dezintegrace vlastní kulturní a etnické identity tím rozhodujícím rysem romského etnika, rysem, který Romy tlačí k okraji společnosti, zbavuje je prostředků kulturní integrace a schopnosti soužití?“⁸⁸ V neposlední řadě je nutné si uvědomit, do jaké míry lze tyto otázky klást na celou romskou menšinu a jaká existuje různorodost výpovědí. Jsou to tedy společné kulturní a

⁸⁴ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. str. 83

⁸⁵ *Vševěd/Encyklopedie v pohybu*. [online]. [Cit. 17. 2. 2009] Dostupné z <http://encyklopedie.vseved.cz/identita>

⁸⁶ FRIŠTENSKÁ, Hana, HAIŠMANN, Tomáš, VÍŠEK, Petr. *Informace o stavu romské menšiny v České republice : Identita Romů, její stav a perspektivy*. In. Kolektiv autorů. *Romové v České republice*. 1999. str. 476

⁸⁷ Tentýž zdroj

⁸⁸ Tentýž zdroj

historické rysy, jež pojí romskou identitu, nebo ji vymezuje postavení majority vůči Romům. Identitu lze považovat za sebeuvědomění. Jde tedy o jedince, o vnímání sebe samotného, nelze zde generalizovat. Pokusy o zobecnění by mohly být zavádějící.

Vymezení romské identity má jasné odlišení. Rozdíly s sebou mohou nést toleranci a otevřenost, ovšem naopak i konfrontaci a nepřátelství. Aby nedocházelo k splynutí, existuje jistá míra napětí a konfliktu.⁸⁹ Toto napětí a konflikt jsou více než citelné v rámci soužití Romů a gádžů. Zde mám na mysli negativní vzájemné vymezení skupin. Toto vymezení je však často opřené o stereotypy. Je nasnadě předpokládat, dokud gádžové budou Romy považovat za skupinu žijící asociálně na okraji společnosti, vlastní vinou, díky neochotě k práci. Budou v důsledku u Romů vyvolávat pocity rezignace, neochoty, méněcennosti, ale také negace ke gádžům. Otázky identity jsou tedy v práci uvedeny záměrně. V pojetí identity se odráží nejen soužití dvou zmiňovaných skupin, ale i míra romství dnešních Romů.

5.1 Identita Romů ve Vysokém Mýtě

Základním východiskem výzkumu daného tématu bylo rozdělení identity dle Říčana na pozitivní a negativní složky romské identity. Toto dělení se objevuje v jeho knize. *S Romy žít budeme - jde to a jak*. Téma je komplikované, proto jsem volila vycházet z osnovy uznávaného autora.

5.1.1 Pozitivní složky romské identity

5.1.1.1 Deklarace vlastního romství

*„Základní složkou romské identity je vztah k vlastnímu romství. Tento vztah se projevuje především v tom, zda se Rom vůbec hlásí k tomu, že je Romem.“*⁹⁰ Při posledním sčítání lidu v roce 2001 uvedlo romskou národnost ve Vysokém Mýtě pouze 38 osob.⁹¹ Z celkového odhadu 400 Romů sledované lokality je toto číslo nepatrné a zavádějící.⁹² Tento pozitivní aspekt romské identity si dovoluji označit za nejméně rozvinutý. Pouze velice málo respondentů nemá problémy přiznat a deklarovat své romství. Bohužel však u poměrně velké skupiny respondentů není tento pozitivní aspekt romské identity vůbec rozvinut. Tři respondenti z patnácti prohlásili, že se velmi

⁸⁹ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000.s. 88

⁹⁰ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. s. 89

⁹¹ Český statistický úřad [online]. 19.11.2007 [cit. 2009-01-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/581186?OpenDocument>>.

⁹² V porovnání s celostátním průměrem je na tom Vysoké Mýto „lépe“ – téměř 10% Romů se k romství hlásí

stydí za to, že jsou Romové a distancují se od romství a romské skupiny. Ovšem tím, že se distancují a stydí, vlastním způsobem deklarují své romství, které pouze chtějí zapřít. Tato skupina se k romství nehlásí záměrně, avšak tímto způsobem svůj původ přiznává. Řada dotazovaných se cítí být Romy. Pouze při sčítání lidu možnost přihlášení se k romství nevyužili, z důvodu strachu z diskriminace. Jiní tvrdí, že to je zbytečná formalita. Výsledek sčítání je tedy velice zavádějící, je to otázka individuálního přístupu. Dotazovaní Romové se nejčastěji považují za české Romy. Otázka pro ně byla velmi složitá, sami odpovídali, že o ní do hloubky nejsou schopni přemýšlet. Žijí v České republice, tudíž se berou jako Češi. Pokud se hovoří o České republice, mluví se i o té jejich republice, kterou mají většinou velmi rádi a považují ji za vlastní domov. Po delší úvaze hovoří o tom, že především jsou národností Češi a původem jsou Romové. Z výzkumu vyplynulo, že dominantní je kultura, protože ač je jejich národnost česká či romská, v jejich postavení se nic nemění. Otázka deklarace vlastní identity je tedy otevřená a sami Romové nejsou schopni na ni jednoznačně odpovědět.

Pojetí romství	
Hlášení se k romství otevřeně při sčítání lidu 2001	1
Hlášení se k romství neotevřeně	11
Zapření romství z důvodu studu	3
Celkem dotázaných	15

tab. č.1

Vlastní identitu při sčítání tedy deklarovalo velice nepatrné množství Romů. Při osobních rozhovorech však poměr deklarace romství velice stoupá. Ať je přístup k identitě pozitivní nebo negativní, téměř 80% respondentů své romství přiznává. Z těchto Romů více jak dvě třetiny mají k romství kladný vztah.

K ucelení pohledu bylo zajímavé se ptát majority (gádžů) na identitu a zařazení Romů. Označovali je nejčastěji za Čechy či české Romy. Ovšem hlubších úvah nebyli příliš dotazovaní schopni, poněvadž se v nich později ztráceli, neboť i ti, kteří o Romech mluvili s jistými předsudky, hovořili spíše jako o slabší vrstvě české společnosti, jako o jistém článku společnosti, který se liší hodnotami a kulturou. Odpovědi tedy zprvu vypadaly jednoznačné, ovšem při hlubším zamyšlení si řada dotazovaných uvědomila, že otázka je složitější, že již nevědí, jak přesně definovat, kam a jak Romy zařadit. Je jisté, že obdobně většina nehledí na Romy jako cizince, ale jako na Čechy. Samozřejmě jsem se setkala i s názorem: „ať jdou, odkud přišli“. Tyto

názory však byly ojedinělé a spíše se jednalo o to, že respondenti chtějí, aby se Romové chovali dle představ majority a pak bude „vše v pořádku“.

5.1.1.2 Způsob bydlení a obživy

Ani tento aspekt zde není příliš rozvinut. Kočování samozřejmě na našem území patří minulosti, ale již ani tradiční romské profese (kovářství, obchod s koňmi, výroba dřevěného náčiní) zde nenalezneme. V obou případech se způsoby bydlení i obživy podobají velice gádžovským způsobům. Rozdíl je ve většině případů v úrovni. Valná část Romů nedosahuje českého průměru v bytových možnostech. Byty většinou v počtu jejich obyvatel přesahují kapacitu. Je to způsobeno průměrně větším počtem dětí na rodinu, než u majoritní společnosti a četnými dlouhodobými návštěvami, které se tu stávají častým jevem (o zaměstnanosti viz. dále.)

5.1.1.3 Romský jazyk a kultura jako základ identity

Jazyk je jeden z hlavních symbolů identity. Jak již bylo popsáno dříve, romština se pomalu z města vytrácí. Je to především doména starších lidí a komunikace v rodině. Navenek se spíše projevuje etnolektem. Romové o ztracení jazyka mluví negativně. Odvolávají se na tlak ze strany majority. Dochází k situacím, že je nezbytnou nutností ovládat češtinu k začlenění. Učení se romštině se může následně zdát zbytečným. Skutečnost je však přesně opačná, není nic důležitějšího, než aby Romové samozřejmě ovládali český jazyk, ale zároveň mezi sebou předávali a učili se jazyku romskému. Národní a etnická hrdost Romů je založena na jazyku. Na něčem vlastním a odlišném. Z tohoto důvodu je třeba co nejvíce podporovat jeho zachování. Hrdost na vlastní jazyk a vlastní identitu může znamenat vymanění se z pocitu méněcennosti a studu, jež se u respondentů objevil. Obdobný obohacující a kladný vliv má kultura. Romské hudebnictví, výtvarné umění, včetně jazyka (pohádek, přísloví) se stává nenahraditelným romským dědictvím. Je více než nutné jej udržet, aby nedošlo pouze ke krásným vzpomínkám, ale aby zde kultura a jazyk fungovaly a byly živé. Do roku 1989 byla romská identita násilně utlačovaná. V porevolučním období lze nalézat novou naději a tu je třeba dále rozvádět. Romové ve Vysokém Mýtě jsou spíše bohužel pasivní, vlivem vlastní výchovy z předešlého komunistického období jsou naučeni rezignaci a popírání odlišnosti. V devadesátých letech zde romská kultura kvetla a jazyk se poměrně učil, ovšem nyní je opět jakási doba úpadku (viz. aktivity paní O.Giňové).

5.1.1.4 Romská národní povaha

Zde je hlavním bodem jisté skupinové a především rodinné cítění. Romové jsou hrdí na to, že u nich funguje stále velkorodina, že mají větší počty dětí a dobré vztahy s rodiči. „*Nikdy bych nedala mámu a tátu do domova důchodců jako to děláte vy, hanbou bych se propadla.*“⁹³ Romové jsou hrdí, že stále mají hodnoty úcty ke starším. Hovoří o sobě, jako o lidech, jež drží slovo, o těch, co pomůžou příbuzným a známým v případě potřeby. Nejvíce na sobě hodnotí právě pospolitost a schopnost „táhnout za jeden provaz“. Je mnoho věcí, které by se majorita měla od Romů učit, počínaje rodinnými vztahy. Je chybou pokud Romové se připodobňují gádžům a upouštějí od tradičních hodnot. V terénu byl tento fakt velice častým. Mezi Romy se šíří závist, nejednota, ztrácí se úcta k tradičním rodinným a skupinovým hodnotám. Ne vždy je osvojení si majoritní kultury úspěšným krokem. Není třeba asimilace, důležitá je pouze integrace. Mnohem užitečněji se v rámci obou skupin jeví *vzájemné* obohacování a učení se od sebe.

5.1.1.5 Romská duchovnost

Dle Říčana může být křesťanství spojujícím prvkem, národní identity, jako k tomu došlo ve středověkých státech.⁹⁴ Davidová píše o duchovní kultuře Romů, jako o svéráznosti romského lidového náboženství, pověr a magických praktik, které podle jejího pozorování ještě dnes zůstávají v mnohém živé v prostředí některých uzavřených komunit na Slovensku. Romské náboženství charakterizuje jako synkretický komplex názorů křesťanských a jejich vlastní víry, založené na přírodně animistickém základě. Církevní svátky dle autorky přijali Romové spíše formálně a slaví je po svém : jídlem, pitím, tancem.⁹⁵ Religionistická stránka je v tématice velice zajímavá, etnograficky jsou však důležitější relikty pověr (léčebných, ochranných), víra v existenci duchů, převtělování duší a nejrůznější nečistoty. Díky slábnoucím, ale stále dodržujícím zvykům (viz. dále) a víře v pověry zjistíme, že romská duchovnost je velmi rozvinutý pozitivní aspekt romské identity, který může k jejímu formování přispět. Romská duchovní identita je specifická velkou vírou v duchy zemřelých, tzv. mule. Z nich mají Romové velký respekt a cítí z nich také strach. Někteří respondenti mi při rozhovorech

⁹³ Osobní sdělení, žena 42 let

⁹⁴ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak.* 2000. s.94

⁹⁵ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak.* 2000. s. 56

tvrdili, že se již s duchem zemřelého setkali. Dle výzkumu vyplývá, že pro Romy je duchovní svět velmi důležitý a intenzívně prožívaný.

5.1.2 Negativní složky romské identity

Pozitivní rysy romské identity se zdají jako slábnoucí (tradiční řemesla, muzikálnost, jazyk, kultura). Lze tedy tvrdit, že naopak rostou majoritně se zdající negativní složky romské kultury? Pod pojmem negativní složky romské kultury si lze představit především stereotypy gádžovské většiny. Romům se stereotypní obraz neustále vnucuje a podbízí a je nutné sledovat, co z něho přijmou a co odmítnou. „ Pro průměrného gádže je dnes Rom stále více jen hnědý asociál, jemuž nelze důvěřovat, od něhož lze očekávat hlavně násilí, lež a krádež, člověk na jedné straně mazaný, na druhé straně dětinský a neschopný plánovat a dbát na vlastní dlouhodobý zájem, nevzdělaný nespolehlivý líný, špinavý a požívačný. Čím je tento stereotyp silnější, tím více má charakter sebenaplňujícího proroctví.“⁹⁶ Dále je Romům především vytýkána svoboda a nevázanost. Romové nejsou spoutáni našimi běžnými konvencemi, žijí svobodněji, dělají, co chtějí, kdy chtějí, za své city se nestydí a projevují je na veřejnosti. Jakým způsobem reagují na řečené gádžovské stereotypy a výtky je shrnuto v následujících bodech.

5.1.2.1 Identita ukřivděných

Tento negativní aspekt romské identity je velmi silně spojen s Romským pocitem ukřivděnosti. Vše vychází ze zkušeností s rasismem, útlakem a násilím. Pocit křivdy mají Romové zcela po právu, ovšem tento pocit vede ke konfliktu. Toto nebezpečí se skrývá pod touhou k pomstě, vzdoru proti autoritám, úřadům a uzavírání se do mentálního ghetta. Romové jsou po stránce právní rovnocenní a plnohodnotní občané České republiky. Ovšem reálná situace tomuto tvrzení neodpovídá. Ve výzkumu jsem se s touto stránkou identity setkala velice často. Romové se cítí neprávem označováni za zloděje, kriminálníky, špinavé, nespolehlivé. Objektivně část z nich přiznává, že chápou jednání majority, ale ta se musí naučit nehledět na ně jako na skupinu, ale na jednotlivce. „*Češi nás nemaj rádi, ale my si za to můžem sami, jenže jsou mezi námi ti co, pracují, co se chovají slušně a na nich je páchaná největší*

⁹⁶ ŘÍČANP, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. str. 95

*křivda*⁹⁷ Výrok paní O. Giňové přesně vypovídá dané situaci. Ve výzkumu jsem se nesetkala s názorem, že by gádžové Romy měli rádi, že by jim nic nevyčítali. Ovšem je zde silná sebereflexe a více jak polovina dotazovaných Romů uznává, že opravdu, někteří Romové se chovají asociálně a proti pravidlům společnosti. Dle mého názoru jsou tyto projevy majoritního stereotypního chování, vedoucí k identitě ukřivděného základnou negativních vztahů mezi Romy a Gádži.

5.1.2.2 Identita izolace

Podle Říčana se v současných podmínkách velké nezaměstnanosti, hrozbě holobytů a útoků skinů na Romy objevuje u některých Romů pocit, jež by se dal shrnout do věty: „Nechejte nás na pokoji“.⁹⁸ S tímto typem identity jsem se ve výzkumu příliš nesetkala. Romové aktivně přiznávají vlastní chyby a důvody proč jim je ledasco majoritou vytýkáno, jen realizace náoravy je pasivní. Není však cílem hovořit o nápravě, je třeba aby Romové samotní našli své romství, byli na něj hrdí a nestyděli se za něho. Gádžové se musí naučit nehledat stále problémy, ale Romy respektovat, přijmout fakt, že romská kultura je deklarovaná na podobných, ale i naprosto odlišných kulturních prvcích.

5.1.2.3 Identita konfrontace

Jedna z možností obrany kromě útěku (identity izolacionismu) může být útok. Podle Říčana se Romům, kteří ztratili mnoho složek (aspektů) své identity, nabízí možnost definovat sebe sama jako „my, kteří si to s vámi vyřídíme.“ Toto je identita bojovníka, jež podobně jako identita oběti a identita izolace má viníka, do něhož je možno promítnout všechny své frustrace.⁹⁹ Ani s touto identitou jsem se příliš nesetkala. Ve Vysokém Mýtě nejsou zaznamenány rasově motivované útoky. Nedochozí zde k vyhranění zájmů. Pokud dojde ke konfrontaci obou stran, je to věc daného okamžiku. Spor v restauraci, na sportovišti, není to plánovaná „odveta“ za křivdy a izolaci.

Je více než žádoucí, aby Romové uchopili pojetí vlastní identity a rostla u nich snaha o pozitivní vnímání sebe samých. Pokud by se stalo, že podlehnou stereotypním

⁹⁷ Osobní sdělení O.G.

⁹⁸ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. str. 97

⁹⁹ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. str. 98

nařčením, povede situace k zesílení konfliktů a mnohem silnějšímu vyhranění se Romů vůči gádžům.

Asimilační politika zanechala na Romech velikou ránu v přijímání vlastní identity. Docházelo k převýchově Romů na „černé gádže“. Odpověď na otázku: Jsou Romové etnickou menšinou charakteristickou vědomím sounáležitosti, vědomím vlastní identity, vnitřně spojenou vlastním jazykem, strukturou a reprezentací? Je velice složitá. Většina místních Romů žije v sousedství, vedle vlastních příbuzných. Ovšem z výpovědí se zde šíří odcizování se sobě navzájem. Již zde nefunguje něco jako skupinová sounáležitost romské komunity, je zde spíše již pouze v lepším případě rodinná sounáležitost. Romové ztrácí, na tradičních zvyklostech života v komunitě, nemluví příliš romsky, kulturní prvky ubývají. Tato deklarace identity velice slábne. Dalším bodem vymezení identity na začátku kapitoly bylo vymezení na základě diskriminační zátěže. Zde bych si dovolila tvrdit, že ač nesprávně, tak toto vymezení se jeví dle výzkumu mnohem silnější. Romy již k sobě nepoutá kulturní a jazykové pouto tolik, jako negace ze strany majority. Pokud dojde ke konfliktu, vždy dojde i k semknutí skupiny. V situacích vymezení se vůči gádžům se Romové dokáží sjednotit mnohem více než v předchozím bodě. Je to ovšem dle mého názoru samotnou majoritou a problematickou situací. Vymezení na základě útlaku není pro menšinovou skupinu nikdy dobré a, bohužel se může vyhrotit k razantnějšímu konfliktu a odporu. Tímto způsobem vnímání vlastní identity nemůže dojít ke klidnému soužití a kladnému přístupu Romů k vlastní identitě, tak bohaté a chybně ztrácející se. Posledním bodem vymezení identity je otázka dezintegrace vlastní kulturní a etnické identity, jako rozhodujícím rysem romského etnika. Rysem, který Romy tlačí k okraji společnosti, zbavuje je prostředků kulturní integrace a schopnosti soužití. Myslím si, že bohužel i tato stránka se v mém výzkumu projevila. Romové žijí v kruhu nepochopení, předsudků a odsouzení většinovou společností. Zároveň na popud majority ztrácí vlastní romství. Následně nejsou ani Romem ani gádžem. Nachází se v prázdném prostoru. Zde nemohou nalézt sami sebe a vzájemně se oddalují. „*Co se po nás chce, máme se chovat jako bílí, ale oni nás stejně nebudou mít rádi*“¹⁰⁰ Situace se zdá velice špatná, ale je třeba hledat a nalézt alespoň malá pozitiva. Všichni Romové, kteří hovořili o diskriminaci, o vztazích Romů a gádžů, vždy mluvili v množném čísle (nemáte nás

¹⁰⁰ Osobní sdělení, muž 53 let

rádi, diskriminujete nás, co jsme vám udělali). Zde je patrné, že stále Romové o sobě mluví jako o skupině, ovšem bohužel spojující druhá možnost vymezení identity a to spojení v rámci útlaku.

5.2 Tradice a zvyky Romů ve Vysoké Mýtě

V rámci zkoumání identity jsem se hlouběji zajímala o zvyky slovenských Romů usazených ve sledovaném městě. Romové obecně mají velice bohatou kulturní sbírku zvyklostí a tradic. Některé prvky nacházejí původ v indickém prostředí (v romských rodinách se podobně jako v Indii neděkuje, prvky kastovního systému v rámci romských skupin), jiné si Romové osvojili v průběhu putování a pobytu v různých oblastech Evropy a Asie. Zvyky slovenských Romů, popsány níže, jsou spojované s životními cykly, které provázejí život jednotlivce od jeho narození po smrt. Samozřejmě se změnami, které Romy přicházející do Čech postihly se měnila i intenzita prožívání tradičních zvyků. Romové si postupně zvykali na nové prostředí, měnil se způsob myšlení, kultury, obecně celého života, proto se měnil i způsob dodržování tradičních zvyků. Paní O. Giňová vzpomíná, že : „*Po příjezdu sem, jsem měli v paměti a dodržovali všechny tradice na, které jsme ze Slovenska byli zvyklí*“.¹⁰¹ Postupně se však od tradic opouštělo a dnes již mladé generace mnoho zvyků neznají a nedodržují. Obecně lze říci, že první generace Romů zvyky celkově dodržovala po dlouhá léta. Dnes již druhé a třetí generace od zvyklostí upouštějí, přejímají zvyky „české“ a považují je i se samozřejmostí za vlastní tradiční vnímání životních cyklů. Poslední generace znají některé zvyklosti, ale již jim nejsou natolik blízké. Z aktivního dodržování přechází k pasivní znalosti, ale stále vědomí zde o tradičních zvycích existuje. Nejsilněji je u Romů v popisované lokalitě prožíván pohřeb a rituály spojené se smrtí.

5.2.1 Svatba

Manželství je životní přelom jak jednotlivců do něho vstupujících, tak obou rodin.. Praxe spojené s výběrem partnerů z minulosti již nejsou praktikovány. Dříve o výběru budoucích partnerů rozhodovali rodiče popřípadě nejstarší bratři. Docházelo k domluvení sňatků již u malých dětí. Dnes je výběr životního partnera ve většině možností ponechán na samotných mladých lidech. Manželství jsou ve valné většině

¹⁰¹ Osobní sdělení O. G.

pouze romská, ke smíšeným manželstvím s gádži dochází velice málo. Pokud k nim dojde, jsou to páry žijící odděleně od romské rodiny. V největší romské lokalitě Husova nežije žádný smíšený pár. Pouze v samostatně bydlících rodinách v sídlišti Družba jsou tři takto smíšené partnerské a manželské dvojice. Dvě rodiny se skládají z muže Roma a ženy gádžovky a u jedné je to naopak. S jinými národnostmi se Romové nemají možnost ženit či vdávat. Dříve ve Vysokém Mýtě žila velká ruská komunita, ale byla silně endogamní.

Obecně svatba není vnímána až tak podstatně, je velice časté pouze soužití jako druh a družka, ženy mívají i děti často před svatbou. Ovšem již tehdy je pár považován za manžele je to ucelená rodina a jsou si příbuzní. Svatba samotná se dnes již téměř neliší od svatby majoritní společnosti. Romové se často berou na městském úřadě. Zvyk, který se dodržuje, je vybírání peněz do klobouku a zaplacení za tanec s nevěstou. Rozdíl je pouze v tom, že oslavy trvají i několik dní a svatby bývají opravdu velké, za přítomnosti široké rodiny.

Ani zvyk odejít po svatbě bydlet k rodičům manžel se již dnes nedrží, manželé čím dál víc využívají možnost výběru, nebo dokonce neolokální rezidence (zakládají vlastní domácnost, nežijí u rodičů jednoho z partnerů). Rozvod je velice řídký. V romské lokalitě Husova není žádný rozvedený pár.

5.2.2 Těhotenství

Těhotenství je mezi Romy stále vnímáno řadou omezení a naopak i privilegií. Dodržuje se především zákaz těhotné ženě dívat se na ošklivé a strašidelné věci. Pro krásu a zdraví dítěte. Ženy v době těhotenství nenosí korále a řetízky, aby nedošlo k uškrcení plodu na pupečnickové šňůře. Privilegiem ženy je právo dostat to, na co má chuť, v opačném případě by mohlo dojít ke ztrátě dítěte. Těhotná dostává jako první jídlo na stůl. Ženy často hádají, jaké pohlaví dítěte se narodí.

5.2.3 Narození dítěte

Romové věří ve zlé síly působící na malé děti po narození. Jako východisko je vnímán křest. Dnes stále ve velké míře ke křtinám dochází. Romové věří v rituální očistu ženy i dítěte po křtu. Dětem se stále váže červená niť na ručičku, jako ochrana před uhranutím. Někdy dochází k náhradě a místo na ruku dítěte je niť vázána na kočárek nebo postýlku. Někdy se při koupeli dítěte pokládají do vody peníze a drobnosti představující bohatství a štěstí pro novorozeně.

5.2.4 Smrt

Se smrtí a pohřbem se v dané lokalitě pojí nejvíce zvyklostí a tradic. Pohřby bývají veliké, sjíždějí se příbuzní, známí i Romové z dalekého okolí, co zemřelého až tolik neznali, ale znají některé příslušníky rodiny, či sousedy zemřelého. Vždy se chodí v průvodu z krematoria na hřbitov, hraje tradiční romská hudba, většinou to bývají písně hrané na housle. Ve Vysokém Mýtě na pohřbu hraje pan Ivan Giňa, bratr paní O. Giňové. Na pohřbu nebývá tolik černé barvy jako u gádžů. Stužky na kyticích bývají barevné (velká obliba je v oranžové). Květiny jsou různorodé.¹⁰² Před samotným pohřbem se však dodržuje velké množství tradic a rituálů. Romové věří a mají velikou úctu k duchům zemřelých (tzv. *mule*). Tito duchové mohou být nebezpeční pro živé, a proto je důležité tzv. vartování nad mrtvým. Dříve vartování probíhalo jako forma hlídání nebožtíka, jenž ležel do pohřbu doma. Dnes se jedná spíše o zapálení svíčky a vystavení fotografie mrtvého a vzpomínání v dobrém na něho. Do rakve se mrtvému dávají jeho oblíbené předměty, v některých rodinách to jsou i peníze. Je to z důvodu, aby odešel se svými věcmi, pro které se nebude vracet. Romové obecně věří v návraty duchů zemřelých, pro odčinění, potrestání nebo rozloučení. Vypráví si mezi sebou, kdo se s duchem setkal. Následný smutek je v rodinách striktně dodržován. Většinou trvá celý jeden rok od smrti. Na hroby se často nosí jídlo nebo dárečky pro mrtvé (dětské obrázky). Je tradicí, že na štedrovečerním stole je talíř připravený i symbolicky pro mrtvého. Romové celkově velice dodržují úctu ke stáří a odchodu ze světa. Na mrtvé nevzpomínají nikdy ve zlém, bojí se návratu *mulů* a následného ublížení. Smrt a pohřeb jsou situace, kdy se skutečně schází celá rodina u společného stolu a několik dní jedí a vyprávějí si vzpomínky na zemřelého. Tradičních zvyků v romské společnosti ubývá, stejně jako slábne romská hrdost na vlastní identitu, ovšem strach z předků a úcta k nim jsou stále velice silné a předkové jsou respektováni i v těch nejvíce sekularizovaných a asimilovaných rodinách.

5.3 Olga Giňová

Paní o. Giňová je hlavní respondentkou mého výzkumu. Uvádím ji v kapitole identita záměrně, protože jak bude znát z následujícího textu, její činnost pro vysokomýtské Romy byla velice kulturně a v rámci otázek identity obohacující. Paní Giňová se narodila v roce 1947 na území Slovenské republiky v obci Kojatice, kde

¹⁰² Osobní sdělení pracovnice vysokomýtského krematoria J.J.

prožila dětství a dospívání. Na tuto etapu života má jedny z nejkrásnějších vzpomínek. Nejraději vypráví a zpracovává zážitky právě z tohoto období. Rodina přijíždí do Čech v roce 1971 a usazuje se ve Vysokém Mýtě, kde paní Olga žije dodnes (zmínka o rodině již v kapitole 2.2). Přijíždějící rodina do České republiky se skládala z rodičů, dvanácti sourozenců a jejich rodin. Vzpomíná, že si pamatovala data narození celé rodiny. Rodina pro ni byla vše a přesto, že přijela již se svým manželem, bylo pro ni důležité zůstat s rodinou pohromadě. Paní Giňová otevřela v roce 1978 v ulici Tůmova „cikánskou hospodu“. Restaurace sloužila všem občanům města a dle slov provozovatelky byla velice vyhledávanou. „*Do Mýta přijížděli Romové z celého kraje i z hlavního města. Hrála zde romská kapela, probíhaly v ní estrády a sloužila i dětem pro scházení se ke zpěvu*“.¹⁰³ Restaurace fungovala třináct let, do doby, kdy byla vrácena původnímu majiteli. Paní Giňová se v roce 1990 angažovala v založení místní organizace Romské občanské iniciativy. Jednala s úřady, jezdila na srazy, později se však s touto politickou stranou rozešla. V polovině 90. let se seznámila s Milenou Hübschmanovou, pro kterou sepisovala krátké příběhy, jež byly následně otištěné na stránkách časopisu Romano džaniben a Kereka. Na paní Milenu Hübschmanovou vzpomíná jako na přátelskou milou ženu, s kterou si vždy ráda popovídala. Ke konci devadesátých let založila ve Vysokém Mýtě dětský taneční a pěvecký soubor Čirikle. V souboru byly děti ve věku 5-13 let. Paní Giňová vzpomíná na účinkování souboru v Jihlavě, Rožnově pod Radhoští, dále v Praze pod katolickou diecézí a v Letohradě. Dokonce získala pozvání na světový festival souborů do Itálie. Toto pozvání však nepřijala z důvodu strachu o děti. Soubor byl jedním z nejlepších v kraji. Paní Giňová vzpomíná, že soubor velice pojil místní Romy, rodiče byli šťastní, když jej děti navštěvovaly, všichni pomáhali. Ovšem v roce 2000 zastihly autorku těžké životní zkoušky. Zemřel jí manžel, otec a následně sama byla hospitalizovaná s mozkovou příhodou. Soubor byl následně rozpuštěn. Z důvodu zhoršené koordinace rukou, následkem nemoci jí nejde dobře psát. Sama uvádí, že píše pomaličku nyní muzikál, ale již nemá tolik sil a bojí se, že jej nedopíše. Dnes s některými dospělými členy souboru sní o znovuoobnovení souboru Čirikle. Ovšem uvádí problém s financováním a vlastní vyčerpaností. Sama není spokojena se způsobem života Romů. Přiznává, že se nediví, že lidé jimi pohrdají. Samotné se nelíbí všude přítomný hluk a špína. Říká: „*Dnes už není nic jako dřív. Vždy jsme všichni seděli u jednoho ohně, povídali příběhy, někdy*

¹⁰³ Osobní sdělení O.G.

*zpívali. Dneska nikdo zpívat neumí, děti nejsou k ničemu vedený. Dnes jsou čarodějnice a tady hoří ohňů deset. Lidé se mezi sebou nemaj rádi, hádají se tu Romové mezi sebou. Ráda bych i odsud z „farmy“ (lokalita Husova) odešla, ale mám tu vnoučata a od nich nechci“.*¹⁰⁴ Paní Giňová dle vlastních slov miluje romský jazyk, srovnává ho s pokladem a lituje, že sama jej zapomíná, protože nemá s kým hovořit. Vnoučata učí jediné českým jazykem a až ve starších letech jim nabídne romštinu. Vést děti k češtině byla učena od začátku života v Čechách. Paní Giňová je velice sympatická, vždy jsem se u ní cítila příjemně. Předčítaly jsme si z knih a ona mi zpívala oblíbené písně. V nynější době má v péči vnuka a dceru své zemřelé sestry jež je mentálně opožděná a potřebuje dozor. Domácnost vede se svým druhým manželem, kdy si jméno ponechala po zemřelém muži. Ve své tvorbě, mimo zážitků především ze Slovenska, uvádí ráda srovnání ohně a romství. Oheň je to, co bylo pro Romy důležité. Oheň byl třeba často k práci a samozřejmě k přípravě jídla. U ohně se rodina setkávala. Vznikaly zde chvíle pocitu sounáležitosti a opory v rodině a celé komunitě. Dále ráda hovoří v povídkách o vlastní matce. Rodina a oheň vyobrazují základní hodnotový systém paní Giňové (a Romů celkově), zobrazující důležitost pocitu sounáležitosti, pomoci a pevného vztahu k rodině.

U ohně seděli všichni Romové, i malé děti. Ohníček jim hořel, jiskry létaly.
Jeden starý muž povídá: „Ej lidi! Jak je nám dobře, dokud si ještě můžeme rozdělat oheň! Až si netroufneme ani oheň rozdělat, nebude to s náma dobré. Teď jsme svými pány. Můžeme si zahrát, zazpívat, zatancovat. Dokud tak budeme žít, bude to dobré“.
Pak povídá Lajošovi: „ Přines housle, zahraj, my zazpíváme“.
Lajoš povídá: „ Jakou písničku chcete slyšet, strýčku?“
Starý povídá: Tuhle písničku ty neznáš. Jen hraj, Lajoši, já ti ji zazpívám!
Poslouchej:
Požehnal mi Pán Bůh,
Dal mi spoustu dětí,
Co si s těmi dětmi počnu?
Žena mě nechce
Ani moje děti, dneska je jiný svět, těžko se v něm žije.

¹⁰⁴ Osobní sdělení O.G.

Lajoš ho poslouchal jako Pánaboha, tekly mu slzy. Vzal housle a začal hrát. Starý muž mu zpíval. Všichni co seděli kolem ohně, všichni plakali.

Když dozpíval, řekl: „Lidi, ta písnička to je svatá pravda, co se v ní zpívá“.¹⁰⁵

Závěrem kapitoly uvádím dílo paní Giňové. Práce kratší délky, avšak bohatého a hodnotného obsahu. Zde jednoduchým způsobem vyplývají největší hodnoty romství. Motiv ohně, v této chvíli značí sílu sounáležitosti. Moudrost stáří a zkušenosti a úcta k ní. Jsou zde housle jako tradiční nástroj Romů a znak muzikálnosti. Objevuje se zde víra v duchovnost a důležitost rodiny. Ovšem především nostalgie ze staré a nepřízeň se strachem z doby nové. Romství jako projev romské identity se mění v podmínkách, ve kterých Romové dnes žijí. Tato nepříznivá situace může znamenat pouze větší propad romské menšiny.

¹⁰⁵ Publikováno v: Kolektiv autorů. *Čalo vodi - Sytá duše*. [s.l.] : [s.n.], 2007. s. 50 - 52. ISBN 978-80-86656-11-3.

6. Soužití Romů a Gádžů ve Vysoké Mýtě

Soužití obou skupin je někdy v odborné literatuře označované v rámci České republiky, jako: „společenský problém číslo jedna“. Tento problém je hluboce podceňovaný a fakticky neřešený. Odráží se zde stránka ekonomická, politická, zdravotní, bezpečnostní a především mravní.¹⁰⁶

Popis situace ve Vysokém Mýtě je předmětem této kapitoly. Nyní již nezanedbatelný odhadovaný počet 400 Romů z celkového počtu obyvatel (necelých 12 000), již samozřejmě přináší jisté situace vzniklé ze společného života obou skupin. U gádžů je obecně zakotven strach z setkání Romů ve večerních hodinách, obecně se vyčítá romským dětem jejich lajdáctví. Naopak Romové se bojí diskriminace a výtek ze strany majority. Soužití s sebou nese jisté problémové situace, které nejsou nikterak městem řešeny. Mám na mysli romské děti a dospívající mladé Romy, kteří nemají místo, kde by trávili volný čas. V lokalitě Husova naprosto chybí prostor pro děti, které potom tráví dny na ulicích a parkovištích. Je zde místnost sloužící dětem, ale kapacitou a vybavením situaci neřeší. Bytovky určené pro Romy jsou jakousi dělící čarou mezi dvěma parkovišti supermarketů. Romské děti tedy nemají v podstatě možnosti využívat plnohodnotně svůj volný čas a rozvíjet své schopnosti a dovednosti. Posedávají u obchodních center na parkovištích a stávají se objektem diskuzí ostatních občanů města, kteří je vidí jako „zlobivé a lajdající“. Nikdo se již nezastaví nad tím, kde mají vlastně děti svůj volný čas s přáteli trávit. Nezřídka se stává, že mladí Romové nejsou puštěni do místních center zábavy a restauranty se neoficiálně dělí na „romské a neromské“.

V rámci výzkumu mne zajímalo, jak se romští a neromští spoluobčané města navzájem vnímají a jaké mají vzájemné zkušenosti. Z výzkumu vyplývá, že informovanost neromské veřejnosti o Romech je stále nedostatečná. Velká část dotazovaných nejevila zájem o otázky původu a historii Romů, natož o poznání jejich kultury. Neinformovanost a nezájem jsou základním kamenem problémů, které mezi Romy a gádži vznikají. Již základní škola by měla fungovat jako základní stavební prvek k proboření bariér a vézt žáky k základnímu přehledu znalostí o Romech. Pokud se podíváme do slabikáře, kolik uvidíme romských dětí? Kolik se toho dozvedí romské

¹⁰⁶ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. s. 11

děti o své historii oproti dětem neromským.¹⁰⁷ Při rozhovoru s žáky základní školy bylo překvapující, že jim bylo většinou neznámé, že za druhé světové války to byli vedle Židů právě Romové, na kterých bylo pácháno ohromné zlo. Je tedy důležité, aby prostřednictvím informovanosti školáků docházelo k překonání předsudků a stereotypů, které vznikají právě v důsledku nízké informační úrovně gádžů. Velký vliv vedle školy mají však také média, která v minulosti a bohužel občas i dnes podávala a podávají často nepřesné informace, které byly prezentovány často s "kritickým" podtextem prozrazujícím negativní vztah autora k romské menšině, jeho předsudky a zaujatost. Nedostatek pozitivních zpráv v médiích může budit dojem, že Romové jsou hlavním původem zla a problémů v naší společnosti. Bohužel však zůstává faktem, že spousta gádžů ani o jiné informace o Romech nejeví zájem. Jako pozitivní vidím všechny snahy, které jsou v této problematice v poslední době vyvíjeny vládními i nevládními organizacemi, nadacemi i jednotlivci. Prostřednictvím těchto snah se společnost přestává k romské problematice stavět zády a také periodika romského etnika začínají být více akceptována. Tedy média a škola jsou ty, co mohou velice ovlivnit postoj ne-Romů k Romům. Ve vysokomýtském tisku (Městský zpravodaj, týdeník Trs) se zprávy o Romech téměř nevyskytují.

Na otázky ohledně vztahu gádžů k Romům se ukázalo, že společnost svůj vztah k Romům teprve hledá. Gádžové jsou stále ve vztahu k Romům velmi diferencováni. Dělí se na ty, kteří k Romům přistupují s multidimenzionálním pochopením a informovaností, těch je ovšem stále velmi málo. Přibývá těch, kteří mají dobrou vůli, ale nevědí, jak pomoci a byli by nejraději, kdyby se z Romů stali "černí Češi". A pak jsou tu ti, které lze zařadit až mezi rasisty. O Romech hovoří vulgárně, nejraději by je z města vystěhovali. Ve vztahu k romské společnosti převládá z řad majority spíše nepochopení a lhostejnost. Co se týče možnosti zlepšení situace, myslím, že k onomu "bodu zvratu" může dojít právě v souvislosti s obratem práce médií a škol, jak již bylo řečeno výše. Ovšem to je práce celostátní, ne regionální. Přesto že v místě výzkumu nedochází k rasově motivovanému násilí a vyhrocení zúčastněných stran, převládá zde spíše nezájem, a když má dojít k názorům, tak spíše dochází k výtkám, než chvále, a to opět na obou stranách. Závěrem lze říci, že zhruba polovina dotazovaných Romů vnímá jako ty, co si za své problémy často mohou sami, především kvůli přístupu ke škole a

¹⁰⁷ HŮBSCHMANOVÁ, Milena. *Bariéry ve vzdělávání romských dětí*. In. BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. 1996. s. 35

zaměstnání. Ovšem uvědomují si, že nelze o Romech mluvit jednotně a že jsou mezi Romy lidé „slušní, pracující a chovající se jako gádžové“. Tato skupina je nejpočetnější. Zhruba se týká 50% dotazovaných, 15% se na Romy dívá právě s pochopením a informovaností, ovšem chybí zde jakákoliv další činnost. Zbýlých přibližně 35%, což je dle mého názoru vysoké číslo, neřadím vyloženě mezi rasisty, ale vztah k Romům u této skupiny není dobrý. Rádi by je vystěhovali z města, nechtějí se s nimi potkávat, hledají pouze negativa a není u nich příliš patrná snaha o pochopení vůči Romům. Ze sedmi dotazovaných pět odpovědělo, že nikdy by nechtěli mít za sousedy Romy. Dále z výzkumu vyplynulo, že ženy jsou názorově tolerantnější vůči Romům než muži. Gádžové často hovoří o Romech jako kriminálnících. Tento fakt neodpovídá pravdě. Dle slov sociálního kurátora městského úřadu jsou problematické jevy spíše hlášeny u romských dětí a mládeže, zde se jedná o záškoláctví a výtržnictví. Nejde o vážné přestupky spíše o nadávky, házení kamínků a plechovek po autech. V rámci těchto situací nedochází k ublížení na majetku nebo zdraví. V Husové lokalitě je hlášena prostituce a narkomanství. Ovšem tyto jevy nelze samotným úřadem podchytit. Byly nalezeny injekční stříkačky v blízkosti této lokality a v rámci škol probíhá osvěta.¹⁰⁸ Od května 2008 zde funguje nízkoprahové zařízení pro děti a mládež – EMKO. Jedním z hlavních úkolů organizace je prevence kriminality dětí a mládeže - realizace preventivních a vzdělávacích programů. Drogová problematika je v organizaci řešena, ovšem ze získaných informací vyplývá, že narkomanie Romů absolutně nedosahuje četnosti narkomanie mezi Neromy.¹⁰⁹ Dalším patologickým jevem je zvyšování gamblerství a následné zadlužování. Jev však městem nelze regulovat. V rámci organizace Naděje a terénního pracovníka zde dochází k pomoci a především varování, avšak větší možnosti pomoci nejsou.

Z výzkumných rozhovorů vyplynulo, že Neromové především vytýkají Romům temperament a neochotu se podrobit. Někdy jsou netolerantní, pokud Romové mluví romsky na veřejnosti. Málokdo vnímá Romy jako národ, který je raději venku než doma, za rodinu považuje i ty, kteří jsou již pro ne-Romy cizí. Romové nedokáží žít osamoceně, nedávají své rodiče do domova důchodců, protože ví, že by tam zemřeli smutkem. Je mnoho nepsaných zákonů, které Romové dodržují, které by v sobě měla mít zakotvena celá společnost. Dále jim je vytýkána již řečená kriminalita, akceptace

¹⁰⁸ Výpověď sociální kurátor městského úřadu

¹⁰⁹ Výpověď sociální pracovníce EMKA

sociálních dávek, nízká touha po vzdělání a po zaměstnání a hluchost. Těmito údajnými negativními vlastnostmi. Při výzkumu bylo také zajímavé se zeptat po té, co dotazovaný odpověděl, co mu na Romech vadí, na otázku, jakou má s Romy osobní zkušenost, ta však byla většinou mizivá, pouhé míjení se v obchodech a na ulicích. Znovu se tedy ukazuje síla předsudků a stereotypů a nutnost zvýšené informovanosti ne-Romů o Romech.

V rámci výzkumu jsem v rozhovorech s Romy zjišťovala i jejich postoj vůči majoritě. Výsledky jsou následující. Romové vytýkají Čechům předsudky, intoleranci, neschopnost vcítění se, diskriminaci, rasismus a atmosféru strachu. Dále neschopnost vnímat člověka jako individualitu a ne jako člena minority. A taky nechutí či možná dokonce zbabělost poznávat něco odlišného a snažit se to pochopit. Romové Čechy v některých situacích až pohrdají. Romové poukazují na Čechy jako chamtivé, pohrdají jimi za to, že neumí držet slovo, že sami kradou, jsou zlí a chtějí Romy soudit. Naprosté pohrdání pak ze strany Romů přináší Neromům jejich chování k postiženým, starým a nemocným. V tradiční romské rodině a společnosti je nutno se postarat o všechny, včetně přestárých rodičů a mentálně retardovaných dětí.

Ovšem mluvím zde o vztazích a každý vztah je někoho k někomu a toho druhého k tomu prvnímu, a tedy když apeluji na nutnost informovanosti ne-Romů o Romech a důležitosti jejich kulturních specifik a odlišností, je třeba, aby snahy jedněch byly vyslyšeny a podpořeny druhými. Ke změně v přístupu dojde, až se budou obě strany snažit a přát si tentýž cíl. Jehož výsledkem bude klidné a bezpečně soužití. Pokud Romy považujeme za Čechy, tak není možné v další větě je označit minoritní společností, je tedy vedle zlepšení přístupu osvěty prostřednictvím médií a zkvalitnění individuálního přístupu škol k romským žákům také ujasnit postavení Romů v České republice. Což ovšem není cesta jednoduchá.

7. Zaměstnanost versus nezaměstnanost Romů ve Vysokém Mýtě

Romové se dnes již neživí tradičními řemesly, která se v průběhu historie stala jejich způsobem obživy. Mezi tradiční romská řemesla patřila kovozpracující řemesla (kotlářství, kovářství), dřevozpracující (košíkářství, korytářství), další řemesla jako výroba hudebních nástrojů, kartáčů, provazů, dále příživnické způsoby obživy (koňské handlířství, překupnictví, magie) a nakonec hudebnictví.¹¹⁰ Po příchodu do Čech Romové od svých profesí upustili a v rámci městského prostředí se začlenili především do průmyslových prací. Z Romů se stala nekvalifikovaná levná pomocná síla především dělnická. Po příchodu do Vysokého Mýta pracovala většina Romů v prostředí továrny Karosa.¹¹¹ Dále velké množství Romů našlo uplatnění u dnešních městských služeb a jako pomocná síla na stavbách. Téměř všichni muži byli zapojeni do pracovního procesu. U žen byla četná absence pracovního poměru. Většina z nich byla v domácnosti a na mateřských dovolených. Starší ženy již naopak neměly mnoho možností k zapojení se do pracovního procesu. Změnu systému a situace na poli zaměstnanosti přinesl počátek 90. let.

S privatizací a modernizací docházelo k propouštění nekvalifikovaných pracovních sil. Nízká míra vzdělání Romů vedla k propouštění a ztrátám zaměstnání. Romové v současné době ve většině dosahují pouze základního vzdělání, naopak nekvalifikovaných a pomocných prací velice ubývá. Tyto práce jsou velice špatně placené a není ani motivace následně do takového pracovního poměru nastupovat. Dnes je stále nejvíce Romů zaměstnáno u technických služeb, větší podniky nejsou příliš ochotny Romy zaměstnávat, odvolávají se na nízkou míru kvalifikace a na špatné zkušenosti s romskou menšinou a její pracovní morálkou (vysoká míra absence, pozdní příchody).

V neposlední řadě je však nutné dodat, že nejen nekvalifikovanost a diskriminace ze stran zaměstnavatelů hraje roli v míře nezaměstnanosti Romů. Velký vliv zde hraje systém sociální podpory občanů. Systém dávek se stal pro řadu Romů legitimním způsobem obživy a velice snadno dostupných financí. Romové přiznávají jistou míru pohodlí. Uvědomují si, že při vysokém počtu dětí příjmy rodiny v rámci

¹¹⁰ KAPLAN, Petr. *Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice*. In: Kolektiv autorů. *Romové v České republice*. 1999. s. 354

¹¹¹ strojírenská výroba pro automobilový průmysl, dnes soustředěna pouz na výrobu autobusů, vystupující pod názvem Iveco

sociálních dávek jsou poměrně vysoké, těchto příjmu by často s vlastním vzděláním ani v práci nedosáhli. Sociálním odborem jsou monitorovány časté práce „na černo“. Tyto práce jsou především sezónní ve stavebnictví. Tento laxní přístup Romů k zaměstnání a vzdělání je obecně nejvíce negativním jevem v rámci soužití majority a romské minority. Většina gádžů přiznává, že toto je problém, který jim na Romech vadí ze všeho nejvíce. „*Maj to dobře spočítané, udělej si spoustu dětí, do práce nechodí a my je z daní platíme.*“¹¹² Negativem je, že tento způsob života si postupně osvojují i mladší generace. Zakotvuje se v romské společnosti a stává se nejvíce problematickým jevem. Opět je nutné dodat, že nelze generalizovat. Je spousta Romů řádně docházejících do zaměstnání. Druhý manžel paní Giňové je soukromým malířem a zaměstnává pod sebou dva příbuzné.

Výsledky sociologické studie ovšem jasně udávají vysokou míru nezaměstnanosti. V tabulce jsou zachyceny počty Romů dle věkových kategorií a následně celkové číslo nezaměstnaných. Hodnoty jsou z výsledku výzkumu Studie sektoru nestátních neziskových organizací v Pardubickém kraji, zadané Ministerstvem sociálních věcí a zdravotnictví ČR. Je třeba si uvědomit, že je pracováno s odhady.

Počty Romů ve Vysokém Mýtě dle věkových kategorií		
Věkové kategorie	Minimálně	Maximálně
0 – 14	120	151
15 – 64	192	242
65 a více	6	7
Celkem	317	400
Nezaměstnaní Romové z celkového počtu		
	Minimálně	Maximálně
Vysoké Mýto	299	379

tab. č. 2¹¹³

Východisko z dnešní situace, která se stává ekonomickým a politickým propadem romské menšiny, je viděno ve zvýšení vzdělání. V nerezignaci a motivovanosti vzdělání získat a naopak, ve snaze zcela zamezit diskriminační praktiky

¹¹² Osobní sdělení, muž 34 let

¹¹³ PRVNÍ REGIONÁLNÍ ROZVOJOVÁ A.S. . *Studie sektoru NNO v Pardubickém kraji* [online]. 2006 [cit. 2008-10-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.pardubickykraj.cz/article.asp?thema=3204&item=44951>>.

trhu práce. Většina Romů se shoduje v názoru: „Nás nikdo nezaměstná, nemá cenu se snažit práci nalézt“. Je samozřejmým faktem, že tuto situaci si majorita zavinila sama, ovšem je třeba rozlišovat, kdy se výpovědi skutečně opírají o zkušenost Romů s diskriminací na trhu práce a naopak, kdy se jedná pouze o výmluvu. V rámci Pardubického kraje zaznamenávají sociální odbory městských úřadů zvýšenou nezaměstnanost Romů v České Třebové a právě Vysokém Mýtě. Je to dáno především samotnou mentalitou Romů, kteří život příliš neplánují a žijí především pro tento okamžik.¹¹⁴

¹¹⁴ MIKULECKÝ, Milan. *Zpravodaj. Česká třebová : Úřad práce - deset let činnosti* [online]. 04.09.2000 [cit. 2008-11-13]. Dostupné z WWW: <http://www.zpravodaj.ceskatrebova.cz/CTZ36_2000.htm>.

Závěr

Téma mé práce bylo: Romové ve Vysokém Mýtě se zaměřením na vzdělání a romský jazyk. Práce je založena na terénních výzkumech. Ty proběhly ve třech etapách. První dva se uskutečnily v průběhu prvního a druhého ročníku studia, formou letních individuálních výzkumů. První se týkal vzdělání a jazyka vysokomýtských Romů. Druhý se zabýval problematikou soužití mezi Romy a gádži ve Vysokém Mýtě. Následně došlo k soustavnému ucelujícímu terénnímu výzkumu v období od října 2008 do prosince 2009. K získání potřebných dat byly voleny metody kvalitativního výzkumu, jako jsou především rozhovory a pozorování. V posledním souhrnném a doplňujícím výzkumném období bylo provedeno dvanáct stěžejních rozhovorů, jak s Romy tak zástupci škol, městského úřadu a ops. Naděje. Dále probíhali dílčí rozhovory týkající se jednotlivých tematik. S Neromy proběhlo jedenáct rozhovorů na téma soužití a postojů k romské menšině. Přesný počet romských informátorů není možné předložit. Často se konzultanti v rámci mé návštěvy v rodinách střídali a rozhovory probíhaly formou diskuzí (více metodologie výzkumu v kapitole 1.1).

Vytyčený cíl práce směřoval k popisu života Romů ve Vysokém Mýtě v rámci vybraných oblastí. Mezi stěžejní dvě patřila tematika vzdělávání a užívání romského jazyka. Dále jsem se zabývala tématy romské identity, dodržování tradičních zvyků, zaměstnaností a soužitím s gádžovskou většinou. Vedle popisu daných tematik jsem na začátku práce stanovila dílčí hypotézy k jednotlivým kapitolám.

V rámci vzdělávání se má hypotéza týkala předpokladu, že *motivovanost Romů vůči vzdělání je snižena a děti ve většině navštěvují Základní speciální školu Vysoké Mýto. Domnívala jsem, že i zájem o sekundární školství bude malý. Dále jsem si vytyčila hypotézu, že rodiče dětí v celku nepříliš motivují k získání vzdělání.* Dané hypotézy se v rámci celkového shrnutí potvrdily. Rodiče skutečně děti ke škole nemotivují, chybí jejich spolupráce se školou a pomoc dětem v domácí přípravě. Rodiče se odvolávají na následnou diskriminaci na trhu práce a tímto způsobem odůvodňují pro ně nepotřebnost získání vyššího vzdělání. V rámci sekundárního školství rodiče otevřeně odpovídají, že jsou raději, když děti zůstávají doma a nemusí do škol dojíždět. Roli zajisté hraje finanční stránka následného studia a dále je toto studium často vnímáno jako nepotřebné. Ovšem velkou funkci má pocit blízkosti rodiny. Rodiče se bojí odchodu dětí z domova. Děti, ať pouze dojíždějící do jiných měst, tak především ty, co by měly být na internátech, se velice rychle mohou

osamostatňovat a následně narušovat rodinnou strukturu. Tento fakt potvrzuje i přístup samotných dětí, nechtějí být daleko od domova, bojí se samoty a odloučení od rodičů. Romská rodina skutečně učí děti být na ni závislé. Tuto skutečnost však nechci negativně zabarvovat. Rodina je základ společnosti a kam by vedla její budoucnost při narušení její základny. U Romů již není tak silný pocit sounáležitosti v rámci skupiny, nedá se téměř již hovořit o komunitě. Na rodinnou situaci je třeba nahlížet také z tohoto úhlu, pak je možné silný tlak rodiny na zachování vazeb lépe chápat. Celkově zájem o vzdělání dětí ze strany rodičů je slabý, ovšem děti z počátku školu navštěvují velice rády. V začátcích se do ní naopak přímo těší, protože v ní objevují nové prostředí. V tomto období nesmí problémy, jak po stránce školních výsledků, tak vztahů mezi dětmi, popřípadě s učitelem neakceptujícím nutnost individuálního přístupu k dětem, ovlivnit jejich vztah ke škole. V takovýchto situacích dochází k častému vyhoření. Romští žáci náhle do školy nechodí rádi, výuce se snaží vyhýbat a kupí na sebe další problémy. Rodiče většinou nezasahují do těchto situací, nechávají zodpovědnost na škole a zde dochází k bludnému kruhu romského vzdělávání. Děti jsou přeřazeny na speciální základní školy a pomalu kráčí ve stopách rodičů. Výzkum prokázal, že většina z nich navštěvuje základní speciální školu, právě kvůli nezvládnutí začátku na školách základních. Hypotézy se tedy potvrdily, s výjimkou zájmu o školu ze strany dětí. Je nutné tento zájem do budoucna udržet. Problematikou však zůstává, že tento fakt je na bedrech škol. Z výzkumu byl jasně prokázán nezájem ze strany rodičů, je tedy nasnadě především působit na děti, aby došlo k celkové změně v systému. Proto by učitelé v rámci možností měli být trpěliví, snažit se o pochopení těžké situace romských dětí, kterým chybí podpora ze strany rodiny. Děti jsou ty, co mají šanci změnit zaběhlé koleje romské problematiky vzdělávání.

K tématu vzdělání se jasně pojí problematika zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Hypotéza k dané tematicce zněla: *V dané lokalitě očekávám vyšší míru nezaměstnanosti a závislost na sociálních dávkách, poskytovaných státem. Předpokládám i jisté odvolávání se Romů na diskriminaci v rámci získání zaměstnání.* Tato hypotéza se kompletně potvrdila. Hypotézu potvrzují patřičné orgány státní správy. Úřad práce a Odbor sociálních věcí a zdravotnictví Městského úřadu Vysoké Mýto jednoznačně upozorňují na velice vysokou nezaměstnanost vysokomýtských Romů. Všichni občané města, pokud pobírají státní sociální podporu, se musí měsíčně hlásit na zmiňovaném odboru městského úřadu, byla jsem přítomna těmto návštěvám. Zde se musí pravidelně hlásit místo, o které se daný občan v uplynulém měsíci ucházel a důvod

jeho nepřijetí. Nebylo to pouze u Romů, ale celkově docházelo k tomu, že se lidé přiznávali, že práci nehledali. Jako odpověď na otázku proč, znělo „kliše“: „*Roma stejně nikdo nezaměstná*“. Diskriminace na trhu práce se nachází, ale do jaké míry se s ní v této oblasti všichni Romové setkali? A kdy se jedná o pouhé přebírání zkušeností a výmluvu? Zde se vracím ke vzdělání, jako k východisku, jeho nízká míra a neodbornost Romů v rámci dnešního trhu práce je nedostačující. Vzdělání vede k sebevědomí a otevření se daleko více možnostem. Bylo mi potvrzeno, od Roma, který je vyučen, že díky škole získal dobrou práci, posunul se na sociálním žebříčku a s majoritou má dobré vztahy a zkušenosti. Apel na vzdělání je bezesporu nutný.

Dále jsem se v práci zabývala tematikou romského jazyka. Hypotéza zněla: *Obávám se ústupu romského jazyka. Předpokládám, že dominantním jazykem bude čeština. Taktéž očekávám generační rozdíly v užívání romského jazyka.* Generační rozdíly se samozřejmě povrdily, ovšem v celku skutečně romština ustupuje. Čeština není, jak jsem očekávala v hypotéze, zcela dominantní. Dominantní postavení má etnolekt. Přestože samotný romský jazyk již není příliš slyšet, zájem o něho a jistá hrdost vůči němu sílí. Budoucnost romštiny je otevřená, rozhodně ne ztracená. U mladé generace jsem zachytila zájem učit se jazyk. Je třeba tyto snahy rozvíjet. S rozvojem jazyka sílí i vlastní identita, hrdost na svůj původ a především je podporováno i sebevědomí. Sebevědomí může hnát samotné Romy k získání vyššího sociálního statutu ve společnosti a uvědomění si potřebnosti vzdělání. Podle mne není větším úspěchem, než rozvoj romského jazyka, pozitivní chápání vlastní romské identity a chtíč po úspěchu. Vymanění se z tíživých sociálních situací a nastartování kladného přístupu ke vzdělání.

S danou tematikou jazyka souvisí kapitola věnovaná romské identitě. Hypotéza k ní se týkala: *Očekávám, že ve Vysokém Mýtě je silné vědomí vlastní identity. Naopak v rámci zvyků a tradic se domnívám, že ty se zde již příliš nedodržují.* Potvrzení hypotéz zde není jednostranné. Očekávala jsem silné vědomí vlastní romské identity, také jsem se s ním setkala. Jsou zde romské rodiny, které se otevřeně k romství hlásí a negativně mluví o Romech, jež tak nečiní, naopak jsou rodiny zcela distancované od romské společnosti a popírající romský původ. Se zvyky to je obdobné. Některé zvyky slovenských Romů stále přetrvávají, jsou spojené především s životními cykly, a to s narozením a smrtí. I zde je však nutné podotknout, že tyto zvyky nejsou dodržovány ve všech rodinách. Pojítkem se zdá, že v rodinách žijících se staršími generacemi se zvyky dodržují. Zajímavá je objektivnost zvyků, kdy některé „české“ vánoční tradice

přijímá i romská menšina a považuje je za vlastní tradice. Ovšem proč by nemohli Romové české tradiční zvyky brát za vlastní, když se považují za Čechy? Otázka identity je nesmírně složitá. Romové i gádžové se v úvahách nad ní ztrácí. Toto téma je bohaté a bylo by třeba samostatného dalšího výzkumu.

Posledním zájmem práce bylo nastínění soužití Romů a gádžů – *V rámci hypotézy k dané tematice se domnívám, že situace bude silně podpořena stereotypy a vzájemnou neinformovaností. Předpokládám převahu negativních názorů a takto zabarvených postojů gádžů k Romům. V opačném vztahu očekávám obdobnou situaci.* Zde není třeba dlouhých úvah. Stereotypy, neznalost historie a odlišnosti, vedou stále k diskriminaci, nepochopení a konfliktním situacím. Společnost není vůči Romům otevřená, nedává jim stále příliš šancí. Romové nejsou v České republice, ale i v jiných státech Evropy, brání za rovnocenné partnery. Gádžové se brání, tím, že je nemohou považovat za rovnocenné, z důvodu jejich způsobu života a s ohledem na negativní vlastnosti, které jim přisuzují. Nedochází, zde však k pouhým výmluvám gádžů v oblasti neschopnosti a nechuti o soužití s Romy? Důležitým faktem je si uvědomit, že všichni Romové nejednají, nechovají se a nepřemýšlí stejným způsobem, je třeba k nim přistupovat individuálně. Píši zde o vztazích a každý vztah je někoho k někomu a toho druhého k tomu prvnímu a tedy, když apeluji na nutnost informovanosti gádžů o Romech a důležitosti jejich kulturních specifík a odlišnosti, je třeba, aby snahy jedněch byly vyslyšeny a podpořeny druhými. Ke změně v přístupu dojde, až se budou obě strany snažit a přát si tentýž cíl, klidné bezpečně soužití. Ve Vysokém Mýtě nedochází k rasisticky motivovaným činům, ovšem všeobecné povědomí gádžů vůči Romům není pozitivní. Toto povědomí je skutečně silně podpořeno stereotypy. Většina dotazovaných gádžů hovořila o Romech jako o těch *hlučných, špinavých a nepracujících*, ale nikdo z nich nikdy nenavštívil jejich domácnost, neviděl v rámci možností pěkné a čisté byty. Jednoduše bezrozmyšlení používají stereotypu bez vlastní zkušenosti. Tato hypotéza byla tedy taktéž potvrzena.

Romové žijí v představě nenávisť a odmítnutí ze strany majority. Následně zde dochází spíše k vzájemnému vyhýbání se a eliminaci kontaktů. Ovšem přesně tento postup je bariérou celé situace. Správným východiskem je poznání a snaha o porozumění. Je třeba komunikace a sblížení se. Gádžové si musí uvědomit, že Romové obecně žijí ve stresu a strachu. Na tyto situace a pocity reagují arogancí a negací. Romové mají odlišný systém hodnot, komunikace a chování, celkově jsou

živější. U jedince, který těmto situacím nerozumí, který nezná romský systém hodnot, jejich specifické odlišnosti v chování a chápání světa mohou tyto projevy vyvolat pocit ohrožení a mohou vézt k problematickým situacím a vztahům. Následně pak dochází k vytváření negativních stereotypů a díky nepochopení kulturní symboliky i ke konfliktům, popřípadě odsouzení a pohrdání. Je však na straně gádžů, aby podali Romům ruku, otevřeli se a projevíli zájem. Probourání bariér může znamenat nabytí sebevědomí a jistoty Romů v komunikaci s majoritou. Romové, pokud by podanou ruku přijali, mohou plně rozvíjet vlastní identitu, řídit se svým hodnotovým systémem a učit nás jej. Obě strany se následně musí učit respektu a budovat vzájemné vztahy založené na důvěře.

V práci je snaha o popis několika oblastí života vysokomýtských Romů, výzkum je však nedostačující, otázek a možností je mnoho, bylo by třeba dlouhodobějšího hlubokého výzkumu ke komplexnímu popisu tematiky. Pozornost by si zasloužila například oblast bydlení, na kterou již v práci nezbylo místo a čas.

Použité zdroje

Bibliografie

BOŘKOVCOVÁ, Máša. *Romský etnolekt češtiny*. In: JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004. s. 383. ISBN 80-86473-83-X.

DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom – cesty Romů 1945-1990*. 2004. s. 245. ISBN 80-7067-533-8.

FRIŠTENSKÁ, Hana, HAIŠMANN, Tomáš, VÍŠEK, Petr. *Informace o stavu romské menšiny v České republice : Identita Romů, její stav a perspektivy*. In: Kolektiv autorů. *Romové v České republice*. 1999. s. 558. ISBN 80-90-22-60-7-8.

HÜBSCHMANOVÁ, Milena. *Bariéry ve vzdělávání romských dětí*. In: BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. 1996. s. 67. ISBN 80-902149-1-6.

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština naznačuje původ Romů*. In: Kol. autorů. *Romové: tradice a současnost*. 1999. s. 90. ISBN 80-902476-1-X.

HÜBSCHMANOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras , Můžeme se domluvit*. 1998. s. 129. ISBN 80-7067-905-0.

GIŇOVÁ, Olga. *Jagori – Ohníček*. In: *Čalo vodi - Sytá duše*. 2007. s. 398. ISBN 978-80-86656-11-3.

KAPLAN, Petr. *Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice*. In: Kolektiv autorů. *Romové v České republice*. 1999. s. 558. ISBN 80-90-22-60-7-8.

LIÉGEOIS, J. P. *Rómovia, cigáni, kočovníci*. 1997. s. 272. ISBN 80-967674-2-9.

NÁLEPKOVÁ, K. *Význam přípravného ročníku pro romské děti*. 1998. In: Kolektiv autorů. *Socioklub. Romové v České republice*. 1999.

NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v České společnosti*. 2003. s. 223. ISBN 80-7178-741-8.

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde to a jak*. 2000. s. 144. ISBN 80-7178-410-9.

SEKYT, Viktor. *Romské tradice a konfrontace se současností*. In: JAKOUBEK, Marek., HIRT, Tomáš. *Romové: Kulturologické etudy*. 2004. s. 383. ISBN 80-86473-83-X.

ŠIMÍKOVÁ, Ivana. *Romové jako sociálně vyloučená skupina*. In: NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v České společnosti*. 2003. s. 223. ISBN 80-7178-741-8.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. 2001. S. 188. ISBN 80-7178-648-9.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 2008. s. 25, 123. ISBN 978-80-246-1524-0.

zákon číslo 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

Elektronické zdroje

ANDRŠOVÁ, Kateřina. ČERVEŇÁKOVÁ, Lada. KOVÁČ, Michal. *Metodická příručka pro první stupeň ZŠ*. 2003. [cit. 2007-12-02] Dostupné na: http://www.novaskola.org/web/data_cs/doc/m7/s2_clanek1_2.pdf.

Český statistický úřad [online]. 19.11.2007 [cit. 2009-01-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/581186?OpenDocument>>.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romaňi čhib – romština: Několik základních informací o romském jazyku* (publikováno In: Bulletin Muzea romské kultury č. 4/1995). [cit. 2009-10-02] Dostupné z WWW: http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

PRVNÍ REGIONÁLNÍ ROZVOJOVÁ A.S. . *Studie sektoru NNO v Pardubickém kraji* [online]. 2006 [cit. 2008-10-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.pardubickykraj.cz/article.asp?thema=3204&item=44951>>.

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice [online]. 10.08.2006 [cit. 2008-01-15]. Dostupné z WWW: <http://www.esfcr.cz/mapa/int_pa9_6.html>.

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice [online]. 10.08.2006 [cit. 2008-01-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.esfcr.cz/mapa/pojmy.html>>.

MIKULECKÝ, Milan. *Zpravodaj. Česká třebová : Úřad práce - deset let činnosti* [online]. 04.09.2000 [cit. 2008-11-13]. Dostupné z WWW: <http://www.zpravodaj.ceskatrebova.cz/CTZ36_2000.htm>.

Vševěd/Encyklopedie v pohybu. [online]. [Cit. 17. 2. 2009] Dostupné z WWW <http://encyklopedie.vseved.cz/identita>.

Vysoké Mýto [online]. 01.01.2009 [cit. 2009-01-20]. Dostupný z WWW: <http://www.vysoke-myto.cz/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=384>.

www.czso.cz
www.encyklopedie.vseved.cz
www.esfr.cz
www.novaskola.org
www.pardubickykraj.cz
www.rommuz.cz
www.vysoke-myto.cz
www.zpravodaj.ceskatrebova.cz

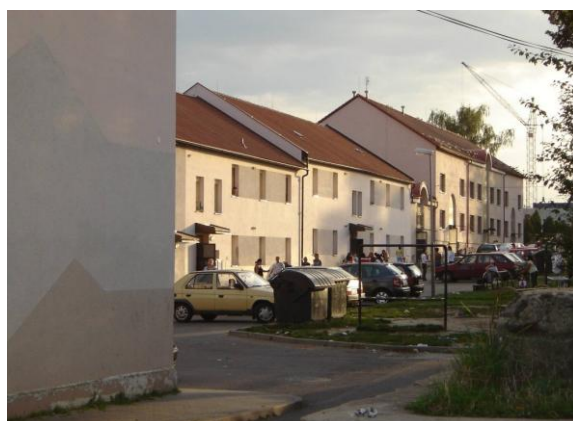
Příloha

Fotogalerie: výzkumná lokalita Husova, respondenti výzkumu, Základní speciální škola Vysoké Mýto, soubor Čirikle

obr. 1

- výzkumná lokalita Husova, foto:autor práce, červenec 2007

obr. 2

- výzkumná lokalita Husova, foto:autor práce, červenec2007

obr. 3

- výzkumná lokalita Husova, foto: autor práce, listopad 2008

obr. 4

- výzkumná lokalita husova, foto: autor práce, říjen 2008

obr. 5

- výzkumná lokalita Husova, foto: autor práce, říjen 2008

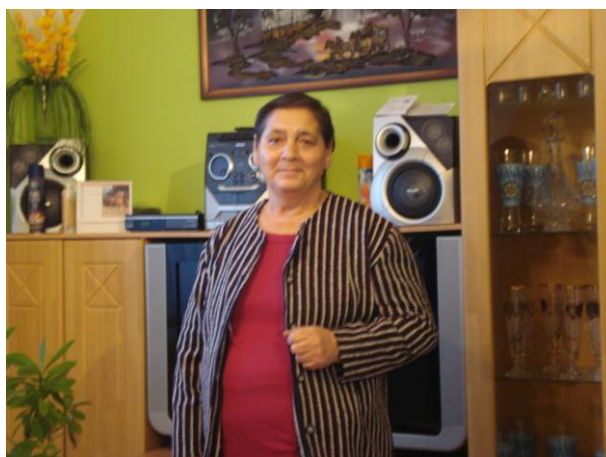
obr. 6

- výzkumná lokalita Husova, foto: autor práce, říjen 2008

obr. 7

- Základní speciální škola Vysoké Mýto, foto: autor práce, srpen 2007

obr. 8

- paní Olga Giňová, hlavní respondent bakalářské práce, foto: autor práce, listopad 2008

obr. 9

- neteř a vnuk (uprostřed) žijící v péči paní Olgy Giňové, foto: autor práce, listopad 2008

obr. 10

- bratr paní Giňové s manželkou, fotografie je pořizena z prvního výzkumu v roce 2007, kdy rodina žila v obci Sedlec v budově bývalé cihlářny, dnes žije rodina v lokalitě Husova, foto: autor práce, červenec 2007

obr. 11

- bratr paní Giňové s manželkou, synem a vnoučaty, foto: autor práce. Červenec 2008

obr. 12

- děti z lokality Husova, foto: autor práce, říjen 2008

Zbylé fotografie jsou z fondu paní Giňové. Jsou pořízeny z festivalu Romská píseň v Rožnově pod Radhoštěm. Majitelka fotografií si nepamatovala ročník, chybí tedy datum pořízení.

obr. 13

obr. 14

obr. 15